

madár

TÁVLAT

Jókai-kert

Mit várhatunk az unióban?

Az erdei szürkebegy

Madárhatározás: A hazánkon tavasszal és ősszel átvonuló arany- és ezüstlile elkülönítése nem nehéz feladat. Minden tollzatban általánosan jellemző rájuk a hátuk színezete (ezüstös, illetve okkeres, barnás). Nászruhában pofájuk és alsó oldaluk fekete, ezt az aranylilénél a testoldalon fehér szegélyezi. Télen és fiatalkori tollzatban a legkönnyebben (még messziről is) röptükben különíthetők el. Az ezüstlilének nagy fekete folt van a hónalján. Ezenkívül szélesebb fehér szárnycsíkja, és fehér farcsíkja van.

Aranylile nyáron

barnás aranyos
árnyalatú

Téli fiatal
fehér hónaljtoklak

Téli fiatal
fekete hónaljtoklak

szürke
összbenyomást kelt

fekete testoldal

Ezüstlile nyáron

Kó'kay
2003

Átalakuló feltételrendszer,

avagy miből fogunk gazdálkodni az uniós csatlakozás után?

1974-ben az MME-t alapító közel 200 madarász valószínűleg legmerészebb álmában sem gondolt arra, hogy az egyesület egyszer Közép-Európa legnagyobb természetvédelmi szervezetévé válik. Az MME családi tagokkal együtt ma több mint 8300 tagot számlál, 2003-ban 109 természetvédelmi és szemléletformáló programot futtat, költségvetésünk pedig túljutott a 300 millió forintot. Hogy könnyebben megértsük a jövőt, tekintünk vissza és nézzük meg, hogy az egyesület a múltban miből és hogyan gazdálkodott?

Éves költségvetésünk kb. 35%-át a Környezetvédelmi Alap Célerőirányzat (KAC) rendszeréből pályázati úton szakmai programok elvégzésére elnyert összegek alkották. Ebből a keretből a természetvédelmi szervezetek közül rendre a legnagyobb összegeket hoztuk el. A költségvetés további 5%-át a Környezetvédelmi Minisztériummal, illetve a nemzeti parkokkal kötött szerződések biztosították. Ezen pénzek 13-20%-át fordíthattuk a központi iroda fenntartási, működési költségeinek finanszírozására és a bérek kifizetésére. A KAC-ból és a minisztérium szervezeti egységeitől származó támogatásokból az egyesület kiemelten közhasznú státuszából adódó állami feladatokat valósítottunk meg, mellyel vitathatatlanul pénzt takarítottunk meg a magyar államnak. A megtakarítás abból adódik, hogy az egyesület a nagy számú önkéntes munka, az idegen források bevonása és a kevésbé bürokratikus rendszere miatt lényegesen olcsóbban képes a legtöbb feladatot elvégezni, mint egy költségvetési intézmény vagy gazdálkodó szervezet. A tagság (tagdíj, tagsági adományok, kiadványok értékesítése, személyi jövedelemadó 1%-a) adta költségvetésünk kb. 10%-át, melyet részint a tagságra fordítottunk vissza, részint pedig az egyesületi szemléletformálás területén használtunk fel. A külföldi pályázati pénzek költségvetésünk kb. 15 %-át tették ki. A jogi személyek (cégek) adományai és a szakértői tevékenységünkből származó bevételünk egyaránt 10-10 %-ot képviselt. A maradék 15% legnagyobb részét az MME-n átfutó, a közalapítványok földvásárlását és ezzel együtt az MME rezervátumhálozat kialakítását célzó támogatások, kölcsönök adták.

A nem célzott állami támogatás aránya mindössze 0,2% volt. Az egyesületnek soha nem hullott egyetlen fillér sem érdemtelenül az ölébe, kiemelkedően közhasznú munkánk forrásait évről évre verejtékes munkával kellett megszerezni. Akik nem ismerték az MME-t, gyakran támadták a miatt, hogy a pályázatokon "túl nagy összegeket" nyert. Ezek a személyek nemcsak a pályázati rendszer demokratikus voltát vonták kétségbe, hanem azzal sem voltak tisztában, hogy az MME-ben folyó munka milyen értéket képvisel. Úgy érzem, erre a kérdésre nincs beszédesebb válasz, mint a tagságunk folyamatos növekedése és a megvalósított, valamint futó programjaink nagy száma.

Milyen változások várhatók az uniós csatlakozás után?

Abban biztosak lehetünk, hogy az MME továbbra is arra fog törekedni, hogy munkáját a legteljesebb társadalmi támogatottsággal valósítsa meg. A Közggyűlés által az idei évben elfogadott stratégia pedig egyértelmű iránymutatást ad a szakmai munkánk folytatásához.

Az előzőekben leírtam azokat a forrásokat, melyek eddig biztosították az egyesület működését. A jövőben ezekben jelentős átrendeződés várható.

A KAC rendszeréből megszerezhető források folyamatosan szűkülnek (ezt már az idei évben is érezzük), ezzel párhuzamosan azonban bővül az EU-alapokhoz való pályázati lehetőségünk. Ez egyfelől jó hír, másfelől nagy kihívás, hiszen ezen források legtöbbje utófinanszírozásos, ami azt feltételezi, hogy a pályázónak rendelkezésére áll a megvalósítás összege vagy legalább is egy tekintélyes önerő.

Hogy ezt az önerőt biztosítani tudjuk, szükségünk van az szja 1%-ának növekedésére, ezzel összefüggésben a Nemzeti Civil Alapprogramban való eredményes szereplésre. Erősíteniünk kell szakmai szolgáltató munkánkat (MME TTSZ) és vállalkoznunk kell annak érdekében, hogy szabadon felhasználható forrásokhoz jussunk.

Kedves Tagtársam! Az előttünk álló feladat nem kicsi, a megvalósításban pedig számíthatunk mindenkire, aki fontosnak tartja, hogy 2004 után is a Természet Szolgálatában kell dolgozzunk!

Horváth Zsolt ügyvezető igazgató

Tartalom:

- 2 **A Szabadság-hegyről és a Jókai-kertről**
Tamás Ágnes
- 4 **Pannonhalmi barangolás**
Várhelyi Tivadar
- 5 **Az Európai Unió részeként**
Hannah Bartram (RSPB) cikke
- 7 **Tengerparti madarászás**
Béldi Miklós Románia
- 10 **Kékcsőrű réce-vissztelepítési program Magyarországon 1983 és 1992 között**
Bajomi Bálint
- 13 **Az erdei szürkebegy tavaszi vonulása**
Szépliget Máttyás
- 14 **KÖNYVESPOLC MME HÍREK**
- 15 **POSTALÁDA Mit tehet a madárbarát? Hogy mit tehet a madárbarát?**
- 16 **"Sokat akar a szarka" Kedves MME, Tamás Ágnes!**
- 17 **Az állatok nászának küsszótára**
Dr. Kiss J. Botond
- 18 **MADÁRBARÁT KERT Madáretető**
- 19 **CSIPOGÓ**
A címlapon:
héja
Bagyura János felvétele.

Főszerkesztő:
Péchy Tamás
Kiadja:
Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület (MME)
<http://www.mme.hu>
Telefon: 1/275-6247
Fax: 1/275-6267
Szerkesztőség:
1121 Budapest, Költő u. 21.
E-mail: madartav@elender.hu
A lap elektronikus változata:
<http://www.madartavlat.hu>
ISSN 1217-7156

A Szabadság-hegyről és a Jókai-kertről

Tamás Ágnes

Mottó:

"Hegyei bé vannak szőlőkkel terítve,
Alattok bor házak sorba fel-építve,
Egyik a másiknál tiszfrábban szépítve,
Prés, sajtók; és kádak szürethez
készítve".

Gvadányi József:

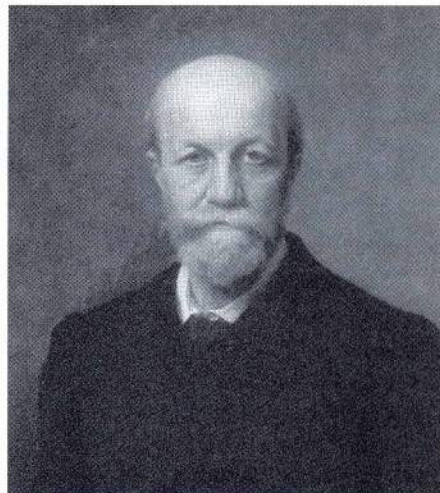
Egy falusi nótáriusnak budai utazása

A római kortól a XX. század elejéig Buda és a Budai-hegyvidék életében jelentős szerepet játszott a szőlőművelés és a borkészítés. A letelepedett római légiók, valamint a velük és utánuk érkezett római polgárok szívesen foglalkoztak a szőlő termesztésével. A római limes, a birodalom megerősített határvonala majdnem pontosan megfelel a szőlő határának, úgy is fogalmazhatunk: a légionárius addig ment, amíg a szőlő kísérte. A magyarországi művelés két gyökérből táplálkozik; a dunántúli római eredetű, míg a Mátra-vidéki és a hegyaljai a kaukázusival mutat rokon vonásokat. A magyar nyelv bolgár-török eredetű szőlő, seprő, szűr és bor szava is innen ered.

Szőlőt tehát már a rómaiak is neveltek Pannóniában, de nagyobb szőlőtelepítés és -művelés csak a XII. században kezdődött. "A budai és Buda környéki szőlőművesek nemcsak sokan voltak, de társadalmi súlyuk is volt. Így 1457 tragikus budai tavaszán Hunyadi Lászlót azért a vár udvarán (és nem Buda piacán) végezték ki, mert a magyar szőlőművek lázadásától tartottak" – írja Zolnay László. A budai szőlőművelés a török időkben érte el fénykorát. Evlia Cselebi 1660-1664-es magyarországi utazásaiból idézve: "A budai vámfelügyelő elbeszélése szerint Gül-baba dombjától, a Közép-hegyektől és Muhabad dombjaitól egész a Gürz-Eliás hegyig és Kile ovaszi dombjaiig menve, onnan pedig egész Ó-Budáig szélteben és hosszában három órányi helyen 7000 szőlőkert van." (Muhabad dombjaiként a mai Szabadság-hegyet, Kile ovasziként Kelenföldet írja le az egykori utazó, Gürz-Eliás hegye pedig a Gellérthegy). A felszabadító háborúk és ostromok tönkretették a város szőlőkultúráját, amelyet azután a szerb és a német lakosság telepítései élesztettek újjá. Az idő múlásával az egyre-másra szaporodó préházak a szüreti mulatságok kedvelt színhelyei lettek, különösen

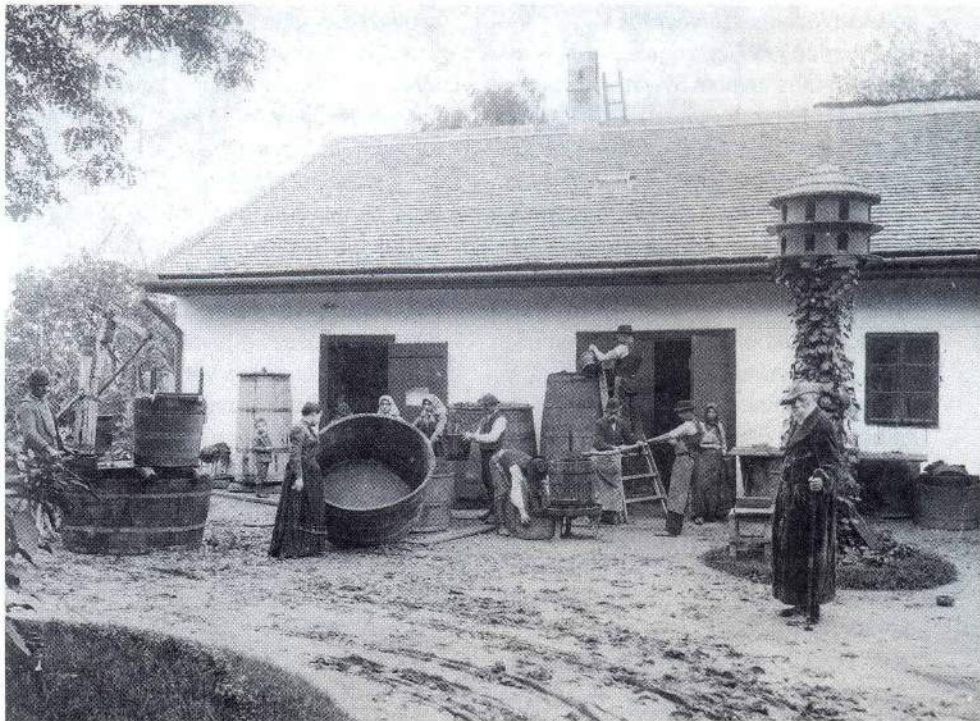
a XVIII. században. Gvadányi József versrészlete is ezeket az időket idézi. A XIX. század elején már egyre gyakoribbá vált, hogy nem a szőlőben, hanem nagyobb vendéglőkben tartották a szüreti mulatságokat. Juhhúsos kását, báránytokányt, káposztás bélest és más szüreti ételt kaptak a vendégek.

Ennek a dombvidéknek egy 2 és 1/2 holdnyi darabját vásárolta meg Jókai Mór 1853-ban az Egy magyar nábob honoráriumából. A telken csak egy rozszant ház állt, egyébként elhagyott kőbánya volt, kökénnyel, galagonyával, földi bodzával benöve. S erre a területre az író édenkertet álmodott. Legelőször is fákkal ültette be a ház előtti fennsíkot észak és nyugat felől. Hársak, juhar, vadgesz-

Jókai Mór

Részlet Horovitz Lipót festményéből

Szüret. 1898. október 2. /a kép jobboldalán Jókai Mór látható/ Forrás: Petőfi Irodalmi Múzeum

tenye, szilfa, dió voltak az első ültetései, megszelídítve az addig pusztító északi szelet. Ezzel egyidejűleg fogott hozzá a kőbánya betemetéséhez és a három terasz kialakításához. A szél után tehát a lezúduló esővíz pusztításaitól is megvédte a termőtalajt. Mivel víz csak szűkösen állt rendelkezésre – az egyedüli forrásvíz a "Mátyás kútja" volt, ahonnan hordókban fuvarozták a vizet, – Jókai ciszterna építését határozta el. Ásatott vízfogó gödröket a kerítések mentén is, s az egyik teraszon rendszeresen ösz-

szegült vizet téglából készült földalatti csatornán vezetette a fák gyökereihez. Gyümölcsfákat és szőlőt telepített, konyhakertet létesített s teheneket tartott, amelyek tejt boldogan vitték haza ismerőseik. Külön említést érdemel az író szőlőskertje. Amikor már megismerte minden részét a telek talajának, amikor fáradtságos munkával betelepítette szőlővel, a filoxéra kétharmadát elpusztította. Ekkor újra telepített és megkezdte harcát a kártevőkkel. Sok évtizedes tapasztalataiból, a filoxéra, a levél- és

Jókai kedvelt juharfája ma is áll

Péchy Tamás felvétele

pajzstetvek, a peronoszpóra elleni küzdelmeiről, s a sok fáradságos munka biztosította örömeikről felejthetetlen sorokat ír Kertészgazdászati jegyzetek című, 1896-ban megjelent könyvében. De kertje fel-felbukkan elbeszéléseiben is, mint például Az orrgyilkos című novellájában.

"A budai hegyeken levő szőlőimet egy közeli faluban lakó munkások művelik: magyar emberek. Maguknak is van otthon egy kis gazdaságuk, hanem úgy osztják fel a munkát, hogy mikor a férfiak ide feljönnek szőlőt metszeni, kapálni, azalatt az asszonyok végzik a mezei munkát, mikor meg az asszonyok kerül ide kötni, válogatni, akkor a férfiak dolgoznak otthon. A takarodás ideje alatt pedig szünetel a szőlőmunka, azalatt mind a ketten otthon vannak aratni, kénvét kötni. Szüretre megint itt van férfi, asszony, bevégezni a szőlőmunkát."

Jókai nemcsak szőlőjét, gyümölcsfáit ápolta féltő szeretettel, a kertjében fészkelő madarakat is számon tartotta. S nem csak – amit minden jó szemű gazdaember méltányol, – gazdasági hasz-

nuk miatt. 1875-ben egy kifosztott fülemülefészkek miatt még majorosát is elbocsátotta – erről bátyjának lánya emlékezik meg emlékirataiban.

S mit lát az, aki ma látogat el a Jókai-kertbe?

A főkapu mellett a kerítésen a Madárbarát Kert kék-fehér táblája hirdeti: itt minden lehető megtesznek azért, hogy a madarak jól érezzék magukat. Jobbra ívelő lejtős úton indulhatunk el a főépület felé, amely Jókai Mór egykori villája helyén áll. Balkéz felől, a kerítés mentén bokorsor, a másik oldalon juharfák, cseresznye és köris mellett elhaladva érzük el azt a kis magaslatot, amelyen az író kedves oroszlanos kőasztala, padja áll. Egy percre leülve, nézzünk körül. Előtünk a Jókainak oly kedves hársak, valamint tiszafák és vadgesztenye árnyékában Róna József Anakreon szobra emlékeztet az íróra. Hátunk mögött a város, s bár a telket ivesen körülölelő Költő utca hatalmasra nőtt fái már nem nyújtják azt a kilátást, mint egykor, a Gellérthegy egy hasadékon át még idelátszik. Ha tovább haladunk, elérjük a főépületet. A

második világháborúban erősen megromlásra jutott, s végül lebontott Jókai villa helyén kétszintes ház épült, amely most a Természetvédelmi Hivatalnak ad otthont. Földszintjén egy kis emlékszobában látható az író némely személyes tárgya, kerti szerszáma és felnagyított fényképe. Az épület előtt hársfa és vadgesztenyék, s még Jókai ültetése az a gyönyörű hegyi juhar is, amely az épület előtti kerti terasz közepén áll. Balkéz felől találjuk az egykori majorosházat, oly sok szüret színhelyét, szinte eredeti állapotában. Meredek pincelejárója lépcsőiben mély bevésések mutatják a hajdani, a hordók mozgatását megkönnyítő sínek helyét. Ezután egy kis faházhoz érünk, amelyben egyrészt a Természetvédelmi Hivatal munkatársai, másrészt a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület munkatársai dolgoznak. Rókavár van a faház alatt, feketerigó fészkel az ereszcsontra hajlatában, a ház előtt pedig őrzi még a terület az egykori teraszozás nyomait, a három "lonkáét", amelyet a föld megfogására alakított ki annak idején a gondos gazda. A szélvédő telepítésből néhány hársfa, bükk és juharfa áll még, s vesz körül egy, még porladóban is fenséges, kidőlt magas kőristörzset, tövében már új fák sarjával, dióval, eperfával, cseresznyével. A legfelső szinten egy pavilonban madártani előadásokat rendezhetnek az érdeklődő iskolák, óvodák részére.

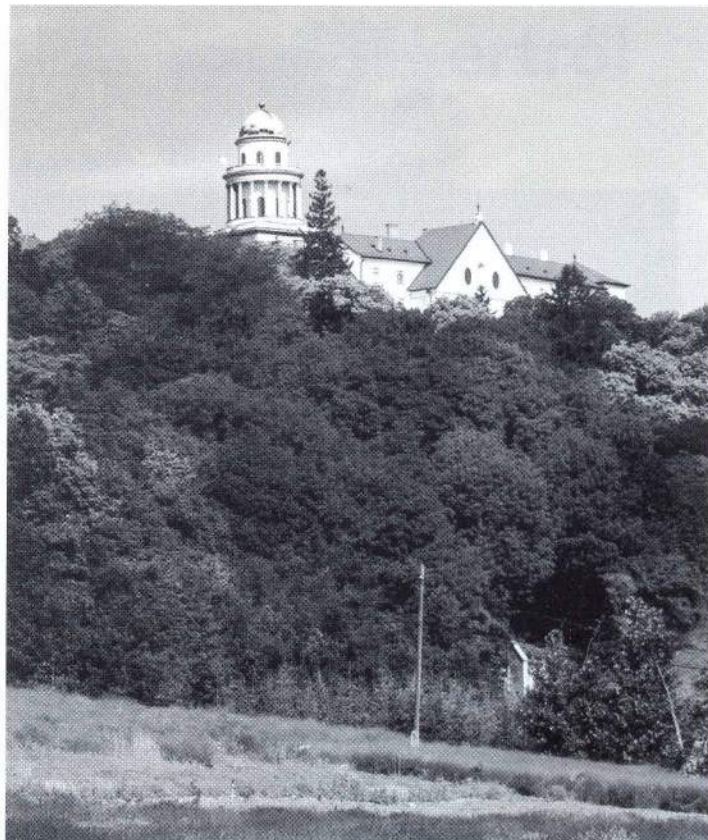
Ezt a formáját a kert alapvetően 1979-ben nyerte el, amikor az öreg fák megóvása és a valamikori erdős jelleg visszaállítása volt a rendezés legfőbb célja. A beültetett növények a madarak számára is kiváló fészkelő- és táplálkozóhelyet jelentenek. Zsoldos Árpád gondos munkával összegyűjtött adatsorában az 1985-1986-os évekről a kert fészkelői között a fülemüle mellett macskabagoly, zöld küllő, sárgarigó, a két rozsdafarkú faj, nyaktekercs és vadgerle is szerepelt. Az eltelt 18 évben persze – mint oly sok helyütt – itt is változott a fészkelő fajok összetétele. Mára már eltűnt a fülemüle, vadgerle, macskabagoly, nem fészkel a kerti rozsdafarkú és a nyaktekercs. Megjelent viszont az örvös galamb és az énekes rigó, városi terjeszkedésüket a kertben is bizonyítván, és megjelent a fenyvescinege is. A kert fáira rögzített deszka- és eternit odúknak számos madár találja meg ma is fészkelőhelyét, neveli fel fiait, s szerez énekével mindig megújuló örömet az itt dolgozóknak és a látogatóknak egyaránt.

Pannonhalmi barangolás

Várhelyi Tivadar

Június közepén – kihasználva a folyamatos jó időt – pár napig Pannonhalmán és környékén kirándultunk két lábon és két kéren (megközelítés: vonattal Győrig, onnan busszal ½ óra, szállás: magán szálláshelyeken). Hogy a hely történelmi és kulturális tudnivalóit is megismerje az ember, érdemes a Világörökség részét képező bencés apátsággal kezdeni. A már városi rangot elnyert település központjából gyalogszerrel vonszolhatjuk fel magunkat a jól kiválasztott déli forráságban a Váralja hangulatos lépcsős utcácskáin az apátság tekintélyt parancsoló épületegyütteséig. Érdemes vezető irányításával bejárni a kolostort, egy kis hűsöléssel összekötni a templom, a kerengő, a gimnázium könyvtár épületeinek és kiállítási termeinek meglátogatását.

A várszerű falakról körbejárathatjuk tekintetünket a Kisalföld síkjából 150 m-rel kiemelkedő Pannonhalmi-dombvidék három

A Pannonhalmi Apátság

A szerző felvétele

Kakukk

Matyikó Tibor grafikája

dombvonulatán. A kapun kilépve még átsétálhatunk a szép erdei környezetben a Milleneum és Boldogasszony-kápolnához, a domb végén pedig felhúzzhatunk erőnk maradékaiból a Boldog Mór kilátó csúcsába. A domb másik oldalán még vadregényesebb, turistáktól kevésbé, de madárdaltól annál inkább hangos apátsági arborétumban kószálhatunk, ami bár egy kicsit elhanyagolt, de így annál izgalmasabb. Sok hatalmas öreg fa, köztük kínai mamutfenyő található itt, de van dísztáva is sok vérengző szúnyoggal. A levendulaillat nyomán gyorsan rátaláltunk a kert egyik "látványosságára", a két kisebb parcellán is termelt levendulásra (a szintén bencés tihanyi apátság területén is mostanában kezdték újra termelni).

Örömmel, amely annak szólt, hogy nem volt hiábavaló eddig vonszolnom a felszerelésemet és a fotóállványomat, nem volt felhőtlen, mert elég friss szél lengedezett. Ez a méheket, legyeket, poszméheket, pillangókat és lepkéket semennyit sem zavarta ugyan, engem viszont az élesség beállításában nagyon is. Nyomukban egyre beljebb és beljebb nyomultam a levendulasorok között teljesen megbabonázva a látványtól, mikor egyszer csak figyelmeztető hangokat hallottam a mező

széléről. A kert öre vont kérdőre, az apát úr engedélyét tudakolta. De miután meggyőztem, hogy a molyúzó (szegény molyok még jól sem lakhatnak a ruhásszekrényben) gyógynövények virágjának szála sem görbül, megadóan távozott. Alig tette ki lábát a felvigyázóm, virággyűjtő turistaseregek rohantak meg az ültetvényt, bőszen tépkedve a kékeslila virágokat, mindenki csak egy szálat szed felkiáltással. Mivel "rablóból" lesz a legjobb pandúr, elküldtem őket a ... (legközelebbi virágárushoz).

Végre a fotózásra is maradt időm. Másnap kiadós kerékpártúra keretében az apátsági erdő dombjának szerpentinjein átruccantunk a Sokoró-vidék gyümölcsstermő tájára. Sajnos a madárdaltól hangos erdő nyugalma csak az út feléig élvezhetők, az erdő másik felét nemzetközi motokrossz-versenypályává változtatta egy gonosz (biztosan városi) manó.

Ravazd felé legurulva több halastó mellett is elvezetett utunk, de a vízi madárvilág által is benépesítetthez nem engedtek le minket.

Kószáltunk még gyalogosan is, falvakat megismerve, szántóföldek, gyümölcsösök, rétek között. Láttunk sárgarigót erdőszélen, rozsdafarkút kéményen, eresz alatt molnárfecske fiókákat és füstifecske, gólyát tó fölött, fészében oszlopon, a mezőn seregélycsapatot, rozsdás csukot, hallottunk fácánkást, kakukkot és azt, hogy fekete gólyát is láttak a környéken. Mindenkit biztatok e vidék megismerésére, aki szereti a természetet, a szép vidéket és a kedves embereket.

Felhívjuk Kedves Olvasóink figyelmét, hogy új levelezési címünk: 1121. Budapest, Költő u. 21. Továbbra is várjuk leveleiket!

Az Európai Unió részeként

Hannah Bartram (RSPB)¹ cikke

Az Európai Unió jövőre az egykori kommunista blokk 8 államával bővül. Függetlenül a politikai vonatkozásoktól, egy dolog biztos: az anyagilag támogatott mezőgazdaság előre meg nem jósolható helyzetbe hozza a kontinens legtrikább madarait.

Jövőre olyan új fejezet kezdődik kontinensünk történelmében, – amikor is az Európai Unió Ciprussal és Máltával együtt "magához öleli 8 keleti unokatestvérét" – amely Európa politikai történelmének legjelentősebb változása. Habár ezek az országok sok szenvedésen mentek keresztül, nem vitás, hogy még a két világháború sem okozott akkora pusztítást Kelet-Európa madárvilágában, mint amekkorát az EU-bővítés okozni fog!

A pesszimisták számára a Kelet-Európa madárvilágára váró végzet elkésérintően ismerős. Az anyagilag támogatott intenzív mezőgazdaság, a csatornázás, az utak, a vasút, a vízi út tervek, a tőzegkitermelés és az ipari fakitermelés várhatóan súlyos károkat fog okozni.

Mit lehet mondani az optimistáknak? Nos, mindig van remény.

Kelet-Európában található Európa veszélyeztetett – fészkelő vagy téli vendég – madarainak 1/3-a, beleértve a cigányrécét, a parlagi sast, a harist, a túzokot, a fehér gólyát, a szalakótát, a kis őrgébicsét, amely már eltűnt Nyugat-Európa kaszálóiról.

Az RSPB kelet-európai partnereivel együttműködve a BirdLife International védnöksége alatt komoly erőfeszítéseket tesz, hogy a régió különleges madárvilága és élőhelyeik ne tűnjenek el úgy, ahogyan az már megtörtént Nyugaton. Bár az európai történelem tanulmányozása tanúsíthatja, hogy a kontinens gazdag olyan tévedésekben, amelyeket újra, meg újra elkövetnek.

Egymásnak ellentmondó nézetek

Megkezdődött a küzdelem Kelet-Európa vadvilágának megmentése érdekében, és a tét soha nem volt még ilyen nagy.

Az RSPB munkatársa, Waliczky Zoltán beszél a bővítés problematikájáról:

"Amint a volt szocialista országok bekeverülnek egy olyan tömörülésbe, amely a világ legvirágzóbb államait foglalja magába, ironikus, hogy minden egyes EU-tagország irigylit az elérhetetlen gazdagságot, amely most még "tápintható" közelségben van a hajdani vasfüggöny másik oldalán.

Érthető, hogy a nyugati természetvédők és madármegfigyelők bámulják a madaraknak és a vadvilágnak azt a gazdagságát, amelyre Nyugat-Európában már alig emlékeznek.

Például ki emlékszik még Nagy-Britanniában a haris szakadatlanul ismétlődő hangjaira?

Mindeközben a kelet-európai politikusok, gyárosok és mezőgazdászok elbűvölve hallgatják Brüsszel ígéreteit a gazdasági felvirágzásról, amely szinte elképzelhetetlen az itt élő emberek számára. A szomszéd fűje még soha nem volt zöldebb, mint most. És soha azelőtt nem kellett ekkora harcot megvívniuk a természetvédőknek ilyen rövid idő alatt."

Én az RSPB mezőgazdasági politikájának szakértőjeként (Hannah Bartram) az európai bővítéssel foglalkozom. Szerencsém volt végigutazni a kontinens keleti részeit és minden egyes alkalommal mély benyomást tett rám a vadvilág gazdagsága. Kelet-Lengyelország tájai olyanok, mint ha visszautaznánk az időben. A Biebrza mocsarainál állva el lehet képzelni, milyen lehetett az Ely szigetétől Kelet-Angliáig terjedő lápvidék. Nézni, ahogyan a jávorszarvas átcsörtet a mocsáron, ahogyan a fehérszárnyú szerkő a daru krugatásától kísérvé megmártózik a vízben – ezek olyan élmények, amelyeket soha nem lehet elfelejteni. Könnyű elmerülni a vadvilág romantikájában és azt hinni, hogy mindez örökké így fog tartani, de a délen levő Szlovéniától az északi Észtországig számos lehetséges fejlesztés várható, ami veszélyezteteti vagy tönkre is teszi a legjobb élőhelyeket. Jelek vannak például arra, hogy Biebrzán keresztül főútvonalat fognak építeni. Van bárhol is biztonság?

Norbert Schaeffer, az RSPB európai programjának főnöke egy kicsit pragmatikusabban szemléli a helyzetet: "Ne

nézzük rózsaszín szemüvegen át Kelet-Európát. Keleten is megvannak azok a környezeti problémák, mint Nyugaton. Például a kommunista időszakban a legtermékenyebb területeket a kollektivizálás jegyében szántóterületté alakították a minél nagyobb termésért érdeklében. A rendszer elégtelenségei hagytak azonban teret a madaraknak, például a szalakótának és a kis őrgébicsnek. Az alacsony intenzitású mezőgazdaság és a vadállományban gazdag területek kombinációja az, ami Kelet-Európát gazdaggá teszi és érdemessé a régiót arra, hogy harcoljunk érte.

Ez a küzdelem kemény lesz. Nyugaton már eladtuk a lelkiünket a gazdasági felvirágzás érdekében, és az Európai Unió bővítésének egyik eredménye a jobb életkörülmények lehetősége lesz – legalább is keletről nézve. Ha egy kelet-európai gazdának választania kellene: van egy BMW-je és rovarirtóval kezeli a földjét vagy lovai vannak és szekere, valamint fehér gólya a mezőn; a legtöbbben az előzőt választanák. Ki nem?

Az a lényeg, hogy fel kell ismerni: lesz változás, de meg kell bizonyosodni arról, hogy a pénzügyi támogatást oly módon használják fel a gazdák, hogy ne tegyék tönkre a környezetet, hogy az infrastruktúrális építkezések elkerüljék a legfontosabb élőhelyeket, és hogy Kelet-Európa országai nagyobb védelmet fordítanak természeti kincseikre."

Valóságos bőség

Számos angol madarász úgy véli, hogy Kelet-Európa pusztán egy híd, ahol több keleti elterjedésű madár, mint például a fekete sas, a tavi cankó és a citrombillegető hazája közelében talál magának élőhelyet. Habár ez igaz, nem ez teszi Kelet-Európát olyan különlegessé, hanem madárbősége. A 8 kelet-európai ország együttes területe csak 20-25%-át teszi ki az EU jelenlegi 15 államának, de az új belépőknek több madárfajból is többször akkora az állományuk – ilyen például a fehér gólya.

Hagyományosan úgy tekintünk a fehér gólyára, mint az élet hordozójára és öröm forrására minden tavasszal a madár megjelenése. Kelet-Európa útjain utazva – ahol a gólyák kelepelése felhangzik minden falusi utcáskoron – könnyű a

¹ RSPB: Royal Society for Protection of Birds (Királyi Madárvédelmi Társaság)

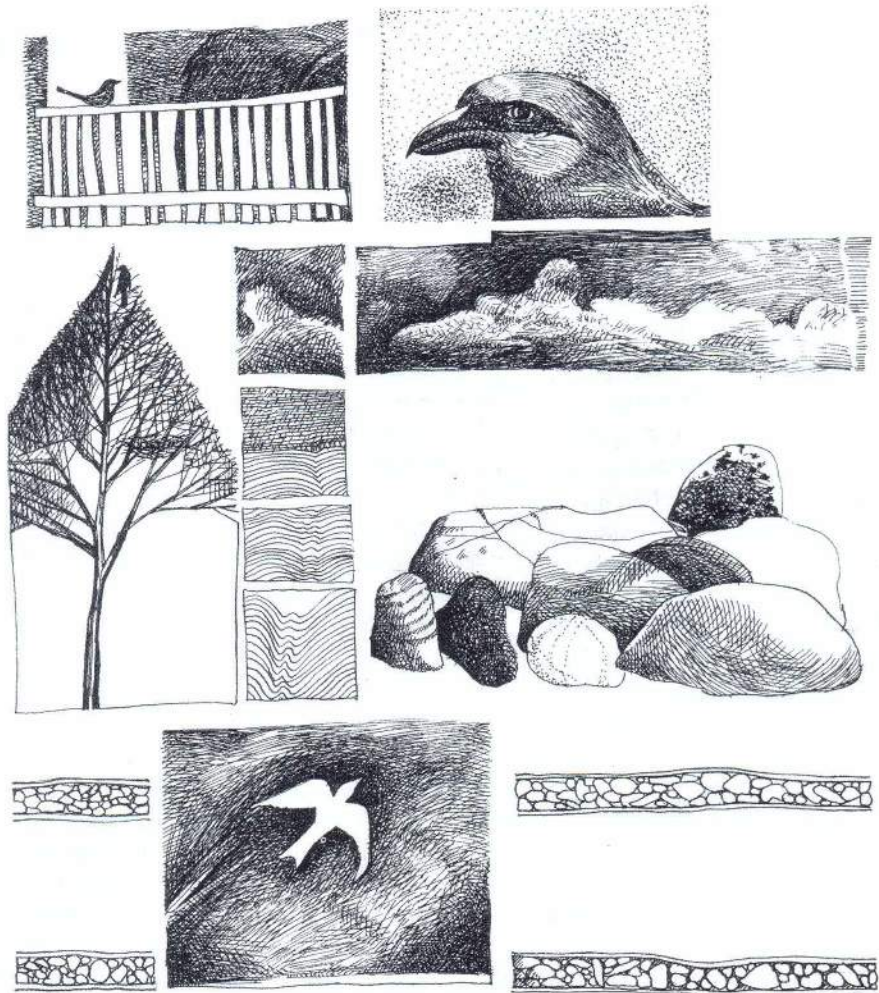
hiedelem eredetét felfedezni. De mi lesz a hagyománnyal Belgiumban, Dániában és Hollandiában, ahol a fehér gólyákat a kezén is megszámlolhatja az ember, néhol akár egy kezén. Azt hiszem, a fehér gólya eltűnése jól jelképezi a hagyományos vidéki életforma romlását, illetve megsemmisülését.

Az EU közös agrárpolitikája következtében a madarak széles körű eltűnése látszik a legnagyobb fenyegetésnek. Tavaly Koppenhágában megállapodtak ugyan abban, hogy a támogatásokat a környezetvédelemre fordítják, de ehelyett a támogatások 1/5-ét máris elvonták a környezetbarát mezőgazdasági tervektől és közvetlenül a gazdáknak fizetik ki; kikövezzve ezzel az utat az intenzív gazdálkodáshoz. Paul Donald, az RSPB kutató biológusa, aki az európai madarak hanyatlását tanulmányozza, úgy véli: "Néhány madárfaj nyugat-európai fogyásának éves mértéke nagyobb, mint a dodó eltűnéséé felfedezésétől kiirtásáig. Senki nem tudja megjósolni a vörösfejű gébics és a nyaktekercs kihálásának idejét Európában, de rendszeresen költő madárként már mindkettő eltűnt Nagy-Britanniából, a haris elterjedési térfelét pedig az EU keleti határvonalát is kirajzolja.

Az intenzív mezőgazdaság nem az egyetlen veszély a kelet-európai madarakra nézve. Ahogyan a régió mezőgazdasága fejlődik, úgy fejlődnek az infrastrukturális beruházások is a közlekedésben. Néhány éve a BirdLife International feljegyzi a Fontos Madárélőhely Területeket (IBA) Kelet-Európában. Az IBA-minősítéshez a területnek a madarak megőrzése szempontjából kell jelentősnek lennie. 2001-ben a BirdLife International közzétette a kontinens valamennyi IBA-területének jegyzékét. Eddig 318 ilyen helyet jegyeztek fel a 8 kelet-európai országban és még több kijelölése várható.

Valamennyi IBA-területet rendkívüli védettségüként vagy Natura 2000-es területként minősítettek. Egyedül a közlekedési tervek Kelet-Európa legfontosabb madárélőhelyeinek mégis több mint negyedét veszélyeztetik – mutat rá a BirdLife International jelentése.

Abban bízhatunk, hogy legalább néhány különleges életközösség és táj megmarad – a fenntartható mezőgazdaság keretein belül. Az EU-csatlakozás előnyöket és hátrányokat hoz az új országoknak. Az RSPB és partnerszervezetei küzdenek azért, hogy a régió különlegességei megmaradjanak és meg-

Jáger István grafikája

védjék a vadvilágot a leginkább veszélyeztetett eljárásoktól, míg bátorító az, hogy az európai törvények az eddigienél nagyobb fokú védelemről gondoskodhatnak.

Madarak, amelyeket Európa elveszíthet

25 globálisan veszélyeztetett madárfaj fordul elő rendszeresen Európában. Ezek közül 8 költ, vagy áttelel abban a 8 keleti államban, amely hamarosan az EU része lesz...

Cigányréce: Erőteljes állománycsökkenés egész Európában, a legutóbbi adatok szerint kevesebb mint 400 pár fészkel rendszeresen az EU-ban, főleg Ausztriában és Görögországban; elszórtan Németországban, Spanyolországban és Hollandiában. Legalább 775 pár valószínűsíthető a 8 kelet-európai országban, főleg Magyarországon és Lengyelországban. Romániának még körülbelül 4000 fészkelő párja van. A csökkenés fő oka vizes élőhelyeik elvesztése.

Steller-pehelyréce: Bár nem fészkel Európában, ez a szibériai récefaj jókora

tömegben telel a Baltikumban és az EU-n kívül, Norvégia északi tengerpartján. Mivel a kikötőkhöz közel, a partok mentén telel, sebezhetővé teszik az olajipari szennyezések és -fejlesztések, illetve az, hogy alkalmanként halászhálóba akad. Észtszágai legfőbb telelőterületén kikötőfejlesztés veszélyezteti.

Fekete sas: Emberi zavarás, üldözés és élőhelyvesztés sodorta veszélyhelyzetbe ezt a fenséges ragadozót Európában. Az EU-ban jelenleg nincs rendszeres fészkelése, bár elszigetelt kísérleteit észlelték Finnországban. Becslések szerint mintegy 35 pár fészkel Észtszág, Lettország és Lengyelország keleti szegélyén, de ahogyan kelet felé visszahúzódik a madár elterjedése, úgy valószínűsíthető, hogy az első globálisan elvesztett faj lesz a kibővített EU-ban.

Parlagi sas: Csak Görögország legköpárabb helyein fordul elő, bár a növekvő magyar állomány optimizmusra ad okot. Ha azonban figyelembe vesszük az öreg fák kitermelését, még nem érkezett el az ünneplés ideje. A madár elsődleges zsákmányállata is – az ürge, a hőrösög és a mezei nyúl – fogynak, amint a

Tengerparti madarászás

Béldi Miklós (Románia)

füves sztyeppet intenzíven művelt mezőgazdasági területté alakítják. Magyarországon úgy segítenek a fajnak, hogy a stratégiailag fontos területekre mesterséges fészkeket helyeznek ki.

Fehérkarmú vércse: Tíz "új" párnál nem hoz többet az EU-bővítés. Mindazonáltal erősen veszélyezteti az intenzív mezőgazdasági művelés, különösen a kaszálók eltűnése, a hagyományos mezőgazdasági művelési módok elhagyása és a növekvő vegyszerhasználat.

Haris: A farmok gépesítése, a nedves területek lecsapolása és a kaszálók eltűnése valószínűleg az első látható jelei a nyugat-európai mezőgazdasági ártamogatásoknak, ami különösen rossz hír ennek a madárnak. Mindössze alig 4500 pár maradt az EU-ban, amelyből csak Franciaországban és Németországban akad nagyobb állomány. Ezzel szemben több, mint 70 ezer pár fészkel a csatlakozó 8 kelet-európai országban. Csak Észtországban – amelynek területe mintegy másfélszerese Belgiuménak – van legalább 10.000 pár.

Túzok: Már eltűnt Franciaországból és Lengyelországból, jövője Európa közepén ad okot aggodalomra. Az ausztriai és a németországi állomány tovább csökken, míg a kelet-európai madarakat élőhelyeik elvesztése veszélyezteti – különösen Magyarországon. A füves területek felszántása és a rovarölő szerek növekvő használata miatt van a legnagyobb fenyegetésnek kitéve.

A maga 17-19 ezer párjával Spanyolországban él Európa legnagyobb állománya, ez azonban funkcionálisan elkülönül a közép-európai állománytól.

Csíkosfejű nádiposzáta: Elterjedési területének legnagyobb része Európában van. Az elmúlt 80 évben eltűnt Ausztriából, Franciaországból, Olaszországból és Hollandiából. Az EU-ban csak a 40-50 párt számláló német állomány maradt, de a bővítés mintegy 3750 párt "hoz", leginkább Magyarországon és Lengyelországon révén. A hagyományos mezőgazdasági művelésmódok elhagyása, bozótosok túlbujánzása, valamint a vízelvezetés a legfőbb veszélyeztető tényezők.

Hannah Bartram, cikke az RSPB-től a Birdwatch 2003. júliusi számában
Fordította: Négyesi Tamás

A Madártávlat következő számában arról írunk, hogy mit tud tenni az MME a mezőgazdaság kedvezőtlen hatásainak csökkentése érdekében.

Az Északi-tenger partján, a belgiumi Knokke Heistben 1996. szeptember 10-én jártam a feleségemmel együtt. A városka közelében terül el a Zwinnei madárrezervátum, amelyben a gyepes és fás-bokros parkszerű területen, a kisebb-nagyobb medencékben, tavacskaikon csak úgy nyüzsög a sokféle vízimadár. A többnyire ideiglenesen ott tartózkodó madarak igen bizalmasan viselkednek a látogatókkal szemben, és természetesen ettetik is magukat, hiszen a területen árult madáreleségnek ugyan csak nagy a keletje. A madarak egy részének itteni megjelenése természetesen tűnik, mert ezen a vidéken a rezervátumon kívül is költenek, s vonulnak vagy telelnek át. Ilyen például a sokféle récefaj, amely ott sűrű-forog egyik-másik medencében: tőkés, csörgő, barát- és üstökös-récék, pehelyrécék, s köztük persze vízityúk és szárcsák is. A tavakon kis, énekes és bütykös hatyúk, itt-ott bütykös ásóludak is úszkálnak. A füves területen egy nagy fehér golyó csapat is tartózkodott; sok, ugyancsak ott időző, más fajú egyedhez hasonlóan nyilván átutazóban voltak. A hosszú lábak közt nyári, rövidcsőrű, kanadai és apácaludak, illetve nagy lilikek lépegettek-keresgéltek, közülük magasan kiemelkedett itt-ott egy-egy szürke és vörös gém, bölömbika, nagy- és üstökös kárókatona, kanalasgém, nagy póling vagy éppen megnyúlt lábú, piros fejű daru. A récék, az apácaludak, a pólingok és más vízimadarak a rezervátumon kívüli, a homok kitermelése nyomán keletkezett számos kisebb-nagyobb, vízzel megtelt bemélyedés tükreiről és a főnyes tengerpartról is be-, illetve onnan ki-kirepülnek, egyenként vagy csapatosan. A vizek szélén piros lábú, szürke, réti és másféle cankók, meg nagy godák szedegetnek, a sekély vizekben bibicéket, arany- és ezüstlilikeket, gólyatöcsöt, gulipánt fedezünk fel. A tengerparton csigaforgató tevékenykedik, s a víz felett danka-, ezüst- és heringsirályok röpködnek. Akad a rezervátum területén néhány olyan faj is, amelynek egyedei Belgiumban természetes körülmények közt egyáltalán nem, vagy csak igen ritkán fordulnak meg. Ilyen például az üstökös-gém, a cigányréce, mandarinréce és a vörösnakú lúd.

A következő év (1997) szeptemberé-

ben Rostocktól a svédországi Trelleborgig utaztunk hajóval, a Balti-tenger hol világos- vagy sötétkéken, hol meg ezüstösen vagy éppen aranyossárgán csillogó nyugodt víztükrén. 7-én a délsvédországi Sölvesborg közelében hűzódó tengerpartot jártuk be. A sekély parti vízből kiálló kisebb-nagyobb köveken, sziklatömbökön mindenütt igen sok ezüstsirály üldögélt szétszórta, közülük itt-ott egy-egy hering- vagy dolmányos sirály vált ki tollazatának fekete hátoldalával. Máshol nagy kárókatónák pihentek-szártkoztak csapatostul, vagy halásztak a víz alatt. A víztükröt helyenként tőkés récék és messzire fehérülő bütykös hatyúk népesítették be, s a gyepes parton óriási seregélycsapatok zsvajogtak. Egy távoli kövön, a nyílt tengeren két fekete-fehér tollú vékonycsőrű lumma gubbasztott, szemmel láthatólag jóllakottan. Az egyik, részben erdővel szeggett, csendes tengerből vízen közeledtünkre 41 kanadai lúd távolodott el lassan a fövényes part mellől, hosszasan elnyúló sort alkotva. Estefelé megélnékkült a madárforgalom. A levegőben bibiccsapat húzott át felettünk, egy sziklás-bokros apró szigeten túl pedig – adott pillanatban – 35-40 fekete réce suhant el, egymást egyenként és villámgyorsan követve, alacsonyban a víz felett. Nemsokára ezután 9 szorgalmasan krúgató daru is érkezett valahonnan, szép egyenes sorba rendeződve, s hamarosan a nyári lúdékek ide-oda repülése is megkezdődött. Már estére járt az idő, amikor a félsziget elmocsarasodott részén egy, a sekély vízben mozdulatlanul merevedett, az éjszakai alvásra berendezkedett nagy létszámú aranylile csapatra bukkantunk.

Másnap Öland szigetére utaztunk a Kalmártól a szigetig átnyúló, 6 km hosszú hídon át. Ottenby természetvédelmi terület a sziget déli csücskében terül el. A hullámverés által kialakított, hosszú sziklazátony mentén elképesztően sok madár sűrű-forog; a kiemelkedő pontokon ügyszólván minden talpalatnyi hely "foglalt". A területet a sirályok az előbbiekben már említett négy faja uralja. A viharsirályok néha csapatosan szállnak egyik sziklacsoporttól a másikig. Természetesen sok a bütykös hatyú és a nagy kárókatona. A pehelyrécék sem hiányoznak; a nagy számú sötétbarna tollazatú

Balti-tengeri partrészlet Sölvesborgnál (Svédország)

egyed közül csupán 1-2, még mindig nászruhás hím válik ki. A néhány átrepülő füstös récét fehér szárnyfoltja árulja el. A nap legnagyobb eseménye, hogy vízből kiálló köveken és a vízen igen sok fekete lumma mozgolódik. Időnként – alacsonyban a víz felett repülve – csapatosan változtatják a helyüket. A víz helyenként valósággal forr a benne kavargó, bukácsoló madaraktól. Itt-amott néhány szárcsa is úszkál. A víz szélén seregélyek, dolmányos varjak, barázda- és sárga billegetők szedegetnek.

A délutáni órákban Stockholm irányába indultunk el. A megérkezésünket követő 3 héten a főváros közelében elterülő balti-tengeri szigeteknek a – hajdani jégtakaró által – simára csiszolt sziklás partját és öbleit jártuk be. Ott, és később az ország belsejében is mindenütt szebbnél-szebb nyírfa, luc- és erdei fenyő koszorúzta tavak mellett haladtunk el, s álltunk meg útközben. Vízimadarat azonban odefenn – Sölvesborgtól, s Ottenbytől jóval északabbra – szeptember második felében és végén már nem sok újat láttunk. Tőkés, füstös és pelyhéréce, búbos vöcsök, nagy kárókatonna, nyári és kanadai lúd, bütykös hattyú, ezüst- és dolmányos sirály ott is sokfelé került szem elé, de sehol sem tömegesen. Viszont teljesen eltűntek a 400-450 km-rel délebbre 2 héttel ezelőtt még látott és több más fajjal együtt átvonulóban lévő fekete récék, darvak, búbicek, fekete lumták, dankasirályok.

Svédországban mind ez idáig nem látott madarat először Gáló szigetén fedeztünk fel. Az egyik festői tó szélén, egy hatalmas sziklatömb víz felé lejtő lapos oldalán 14 nagy bukó tojó sütkérezett. A szárazföld belsejében, a keskeny, de több kilométer hosszú Marviken és Klemmingen-tavon pedig sok más vízi-

madár (köztük néhány kanadai lúd) mellett 2-3 népes kerceréce csapat és szétszórtan több magányosan bukácsoló sarki bűvár került szem elé.

Szeptember 24. és 27. között Norvégiában tettünk hosszú autós körutat. Ennek első célpontja az Oslótól délre eső Verdens Ende volt. Ez egy a Skagerrák-tenger vizébe benyúló földnyelv, s annak is a legdélibb csúcsa, amelyet közvetlen környékével együtt neveznek a norvégok a "Világ Végé"-nek – meglehetősen találóan. A magas tengerpartról valóban lenyűgöző a kilátás: a közelben s távolban számos apró, kis és nagyobacska, simára csiszolt, hullámos felszínű, szürke, barna és vörösbarna csupasz sziklasziget emelkedik ki a végtelen tenger mélykék tükréből. A leggyakrabban szem elé kerülő madarak itt is az ezüst- (köztük egy-egy dolmányos sirály) a nagy kárókatonna, a pelyhe és a füstös réce és a bütykös hattyú. Később, ettől északabbra az Oslofjord vizén több nyári lúd és egy nyílfarkú récecsapat jelent meg távcsövünk látómezejében, de a fjordba nyúló hosszú mólón a rengeteg sirály közt jövő-menő néhány csigaforgatón is megakadt a szemünk. Négynapos norvégiai körutunk során a viszonylag kevés madárélményért az egymást folytonosan váltogató szebbnél-szebb tájak, az őszi színekben pompázó erdőekkel szegett, habzó vizű sziklás folyómedrek, a fjell tavainak sötétkék víztükrén túl világító, hófödte csúcsok, a Hardanger s Sogne-fjordok meredek falai között a

mélyben kékeszölden tündöklő víz, s a szédítő magasságokból alázuhanó víz-esések látványa kárpótolt. Legszebb norvégiai madarászélményünk végül is nem ezekhez a csodálatos tájakhoz kötődött, hanem Oslo városához, amelynek színeken gazdag kikötőjében hosszú időn át gyönyörködhattunk a hajók és a vitorlás csónakok közt úszkáló-bukácsoló, téli ruhás vékonycsőrű lumtákban.

A következő év (1998) szeptemberében, 21. és 24. között Hollandiában töltöttünk el négy napot. Odaérkezésünk másnapján a De Putten madárrezervátumot látogattuk meg. A De Putten az Északi-tenger homokos partja mentén húzódó, 5 km hosszú gát belső oldalán terül el. Ez utóbbi az ott hiányzó homokdűne sorokat hidalja át. A 38 hektáros rezervátum központi részén egy kb. 1,5 km hosszú és 5-600 méter széles, brakk vizű tó terül el. Ez úgy keletkezett, hogy a tó helyéről kitermelt agyaggal magasították és erősítették meg a gátat. A gát alatt beszivárgott sós tengervíz és az esővíz keveredésének az eredménye az édes-sós víz. A "put" szó lyukat, gödröt jelent. Hogy a madarak számára még vonzóbbá tegyék, mesterséges szigetecskéket, iszapadokat, kagylóhéjjal teleszórt széleket alakítottak ki a '80-as években. Odalátszanak dél felől a

Gólyatöcs

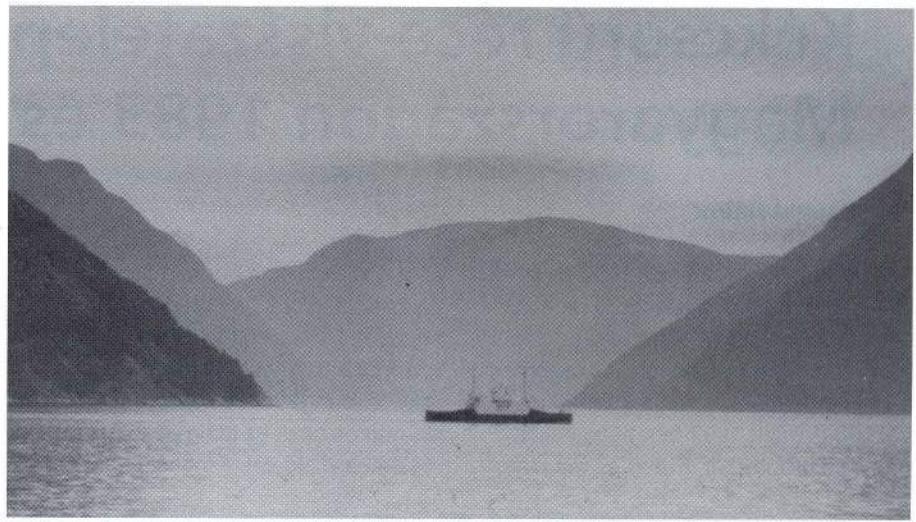
Molnár Gyula felvétele

Schoorl melletti természetvédelmi terület dűnesorainak buckái is. A homokdűnék vándorlását úgy akadályozták meg Hollandia-szerte, hogy a homokot mindenütt a buckafű magjával vetették be.

A tavon rengeteg a madár. Igen sok a fűtyülő réce; csoportos fűtyögetésük az egész légteret betölti. Az átmeneti, nyugalmi tollazatú gácsérok oldalán széles

fehéres sáv húzódik. Ezek átvonulóban, de lehet, hogy már téli szálláshelyükre érkeztek. Elképzelhető, hogy a csörgő récék sem vonulnak délebbre. A bütykös ásóludak is minduntalan szem elé kerültek. Az európai szárazföldön éppen ezen a helyen van a téli szálláshelyük legészakibb pontja, de ez egyben fészkelőterületük is. 5-6 gulipán is álldogált a vízparti sűrű növényzet közt, vagy kaszált görbe csőrével a vízben. Egyetlen füstös récét is láttunk. A tó északi végének szigetecskéin több nagy kárókatona tartózkodott, körülöttünk bütykös hattyúk úszkáltak a vízben. Egy-egy magányos, leszen álló szürke gémet mindenfelé lehetett látni, de tőkés récében, búbos vöcsökben, bíbicben, szárcsában, víziútyúban sem volt hiány. A magas gát tetejére lépcsőn lehet felmenni. A ragyogó napsütésben csodálatos kilátás nyílik innen az Északi-tenger égszínkéi vizeire. Egymástól egyforma távolságokra számos móló nyúlik be a tengerbe. Ezek hófehér színűeknek látszanak a rajtuk megtelepedett sirályoktól. Az összecsúfolódott ezüst-, vihar-, danka-, hering- és dolmányos sirályok egyike-másika a vízből kiálló csövek hegyén találta meg a helyét. A mólók tövében, szélén csigaforgatók keresgéltek. A nap folyamán a legnagyobb Nyugati Fríz-szigetre, Texelre is áthajóztunk. A De Geul természetvédelmi terület sekély vizű lagúnájában többek között nagy pólingot, nagy godát, piroslábú- és pajzsoscankót, s egy fehéren kavargó, több százas létszámú havasi partfutó csapatot fedeztünk fel. Texelről visszatérve a holland szárazföldre, az IJselmeert a sekély Waddenzeetől elválasztó 30 km hosszú, nyílegyenes Afsluitdijk-gáton autóztunk végig. Másnap az IJselmeer és a Markenmeer közt kanyargó töltésen álltunk meg többször is. Az uralkodó faj a kontyos réce, amely óriási létszámban özönl el a vízszéleket, a sokféle sirályfajról nem is beszélve. A Markenmeer keleti partja mentén elterülő, nádaszegélyekben és szétszórt fákon bővelkedő természetvédelmi tavakon ugyancsak rengeteg a madár. Ott is kontyos és tőkés récéből van a legtöbb, de számos kanalas réce, barát- és csörgő réce, valamint bütykös ásólúd, nyári lúd és hattyú is nyüzög a víz hátán.

2001 tavaszán az Adria partján, Krk-sziget szomszédságában, 2002 szeptemberében pedig az Isztria-félsziget nyugati szélén, Rovinjban töltöttünk el egy-egy hetet. Ez utóbbi óvárosa a tengerbe nyúló keskeny félszigeten helyez-

Hardanger-fjord (Norvégia)

A szerző felvételei

kedik el. A domb meredek oldalában kapaszkodó házak tarka sokasága felett, a tetőn a Szent Eugénia-templom égnektörő tornya világít. Az alacsonyabban fekvő új városrész tengerparti házsora, és az üdülőövezet aleppói fenyőinek zöldje az öböl sokszínű kikötőjét öleli körül. Odaérkezésünk másnapján ott szálltunk fel a Delfintársaság sétahajójára, amely a Lim-csatornán végighaladva annak végső pontjáiáig vitt el. A Limskanál egy fjordszerű, 10-12 km hosszú, átlagosan 600 m széles, a tenger által elöntött folyótorkolat. A déli szélén erdős-dombos a partja, a másikon magas, meredek, sziklás. Ahhoz képest, hogy a múlt év tavaszán, a Krk-sziget körüli vizeken a sirályokon kívül csupán egyetlen kárókatonát láttunk, most bőven volt madár; az őszi átvonulás megkezdődött! A vízben úszó rakterek deszkáin (három különböző helyen) összesen kb. 300 sárgalábú sirály üldögélt. Mellettük – a végállomáson – több viharsirály pihent. A déli partszél magas fáin 8-10 nagy kócsag fehérlett szétszórtan. Tőlük nem messze, a sirályok közt néhány kis kócsag lépkedett és 2-3 szürke gém álldogált. A másik oldalon meredek mészkőszikla falai alatt, az ott sorakozó bóják majd mindegyikén üldögélt, vagy szárított széttárt szárnyait egy-egy üstökös kárókatona. Összesen 21. Másnap a gyönyörű mediterrán erdő szélén, a Punta Corrente-félsziget partján sétáltunk annak sziklás végéig, ahonnan odalátszik egy, a nyílt tengeren sötétlő, teljesen kopár, hosszúknás kis sziklasziget; ennek innenső oldalán legkevesebb 75 üstökös kárókatona álldogált. Ez a faj a későbbiekben több helyen is a szemünk elé került (pl. Pula kikötőjében). Másnap, a Punta Corrente-félsziget tö-

vében, a kis öbölben szétszórtan kikötött csónakokon, jachtokon, az azokon üldögélő vagy a felettük átrepülő sárgalábú sirályok közt több kis csért és dankasirályt fedeztünk fel. Máskor a rovinji kikötő felett egy átrepülő, fehér testaljú ékfarkú halfarkas jelent meg. Ott tartózkodásunk utolsó napján ugyancsak egy halfarkassal hozott össze a szerencsénk: erdős félszigetünk végén, annak 50-60 m széles, hosszúknás, a tenger végtelen kék tükre fölé magasan kiemelkedő sziklás fennsíkja felett siklott tova alacsonyan. A látomás sajnos csupán néhány másodpercig tartott. A nagy termetű, ragadozómadár-szerű, alul-felül sötét tollazatú, feltűnően keskeny szárnyú, alacsonyan szálló madár (amelyen alul a szárnyon a világos folt is megvilgalt egy pillanatra) az erdő fáin mögött tűnt el. Sötét változatú öreg (vagy fiatal) szélesfarkú halfarkast láttunk az imént! Utolsó rovinji madarászélményem alig néhány perccel ezután hozott izgalomba. Az erdős partnak ezúttal már egy alacsonyabb részén, tőlem alig 10 méterre, a vízből kiálló kisebb sziklatömb tetején egy magányos madár ült. Csőre és lába piros, a dankasirályhoz hasonlít, de annál nagyobb. Kis szemfoltja mögött – a dankáénál jóval szembetűnőbb – függőleges, hosszúknás folt, szárnycsúcsa fekete. Szerecsensirály a 2. téli tollazatában! Könnyen meglehet, hogy Magyarországról érkezett, s a telet ott, vagy Afrika északi partjain vészelté át!

Egyhetes nyaralásunk végén busszal érkeztünk meg Rijekába. A vasútállomáson indulásra váró vonatunk ablakából láttuk, hogy a kikötő felett nem túlságosan magasan, egészen sötétedésig keringtek igen népes rajban a sárgalábú sirályok.

Kékcsőrű réce-visszatelepítési program Magyarországon 1983 és 1992 között

Bajomi Bálint

A Madártani Egyesület az 1980-as években nagyszabású, a kékcsőrű réce zárttéri szaporítására és visszatelepítésére irányuló programot indított. A szaporítás és a kiengedések során felmerült nehézségek miatt 1992-ben abba kellett hagyni a programot. Érdeemes megvizs-

ahol a faj erősen ingadozó állománya valószínűleg sosem haladta meg a 100 egyedet. Utolsó költési adata 1961-ből származik, a fülöpházi Kondor-tóról. A populáció ingadozása, illetve a kipusztulás pontos okait ez idáig nem tárta fel részletes vizsgálat. A kipusztulásban

preparátumgyűjtés is nagy károkat okozhatott. Mivel a magyar populáció valószínűleg szoros kapcsolatban állt a volt Szovjetunió területén található nagyobb, központi állományokkal, a keleti területek létszámcsökkenése hatással lehetett az itteni populációra is.

A kékcsőrű réce zárttéri szaporítása 1968-ban az angliai Wildfowl & Wetlands Trust (WWT) Slimbridge-i telepén kezdődött meg; kiinduló állományként 3 pár Pakisztánban befogott madár szolgált. Ezek leszármazottainak felhasználásával indult el 1983-ban a világon elsőként a kékcsőrű-visszatelepítési program Fülöpházán.

A Fülöpházi Madárkert (Kiskunsági Nemzeti Park) a Magyar Madártani Egyesület és a WWT együttműködése nyomán 1983-ban kezdődött meg a tenyésztelő építései, amelyet az egyesület tagjai jelentős társadalmi munkával segítettek. A telep 7, összesen 1300 m² vízfelületű, gumiszőnyeg aljzatú, oldalról és felülről hálóval fedett medencéből állt. A medencék a teletől épületben folytatódtak, így a récék szabadon ki- és be tudtak úszni. Annak ellenére, hogy fedett épület állt a madarak rendelkezésére, a teletéskor ezt nem használták, inkább a szabad éjszaka alatt tartózkodtak.

Udvarló hím kékcsőrű réce

Péchy Tamás felvételei

gálni a nehézségek okait, hogy a jövőbeni természetvédelmi programoknál fel lehessen használni az így nyert tapasztalatokat.

A kékcsőrű réce globálisan veszélyeztetett, "endangered" kategóriába sorolt faj. Állománya a huszadik század során drámai csökkenést mutatott: az 1930-as években becsült 100 ezer egyedből mára 10 ezernél kevesebb maradt. Ugyanakkor Spanyolországban a sikeres védelmi intézkedések hatására az 1977-es mélypont (22 egyed) után 2000-ig 4500-asra nőtt a helyi állomány. A délnyugat-európai populáció számára jelenleg az egyik legfőbb veszélyeztető tényező az Észak-Amerikából Angliába betelepített, és onnan terjeszkedő fekete-fejű halcsontfarkú récével való hibridizálás.

A kékcsőrű réce elterjedési területe már az állománycsökkenés előtt is fragmentált volt speciális élőhelyének szűrt elhelyezkedése miatt. Az északabbi területeken félszigeti populációk vonulók, míg a délebbiek egész évben helyben maradnak. Egykori elterjedési területének peremén található Magyarországon,

több tényező játszott közre: egyrészt az éghajlat szárazabbra fordulása és a szikes tavak lecsapolása miatt megfogyatkoztak a megfelelő élőhelyek, továbbá a vadászat, illetve a tojás- és a

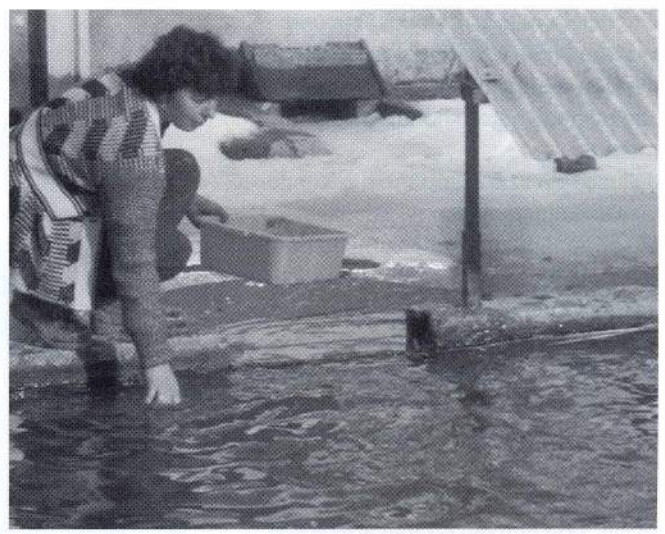
Épülnek a medencék

Ez azzal, nehézséggel járt, hogy még a medencén való állandó vízáramoltatás mellett is gondot okozott a megfelelő méretű jégmentes vízfelület folyamatos biztosítása.

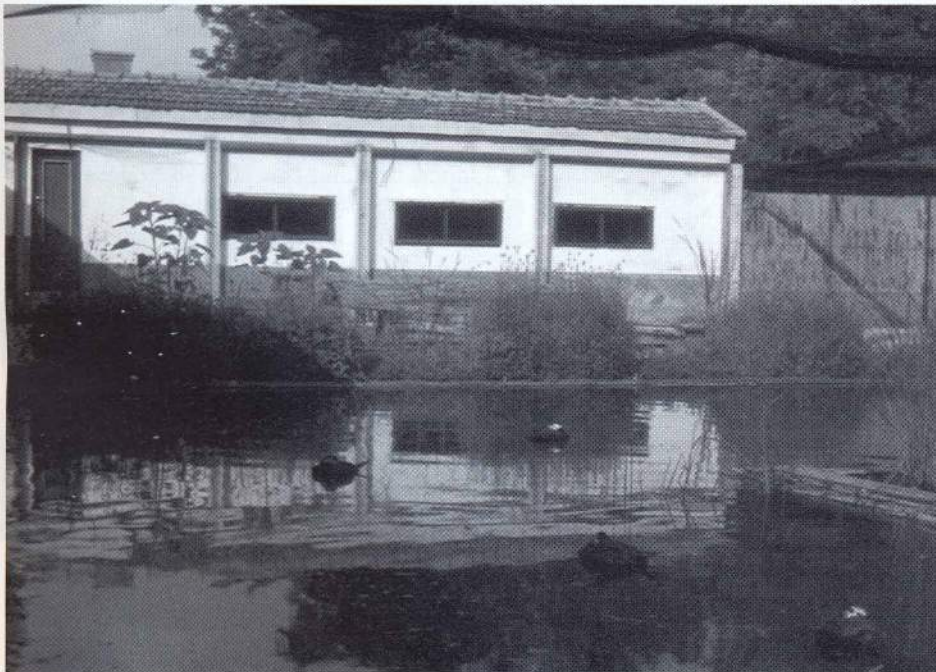
Az 1984 és 1988 között Angliából Fülöpházára érkezett 162 tojást keltető-gépekben keltették ki. 1985-től kezdve a telepen kikelt madarak is szaporodni kezdtek. Az első évi költés sikertelen volt, mivel az első évi tojások ennél a fajnál terméketlenek. A legjobb, 52%-os kelési eredményt 1988-ban regisztrálták, de még ez sem érte el az angol telepen tapasztalt 60%-os átlagot. Az 1989-es eredmény a korábnál jóval rosszabb volt, 1990-ben pedig teljesen sikertelen volt a költés. 1991 és 1992

arányának okait utólag nehéz megállapítani; mindenesetre valószínűleg szerepet játszhattak benne az étrend hiányosságai, illetve a beltenyésztés.

A fülöpházi telepen a récék nagy részét növényi eredetű táplálékot kaptak. Az utóbbi két évtized kutatásai ugyanakkor rávilágítottak arra, hogy a kékcserű réce táplálékának 73%-a állati eredetű,

Molnár Kata eteti a madarakat

során a madarakat a Budapesti Állatkertbe vitték, így a hazai szaporítási program véget ért.

A szaporítási program kudarcában több tényező is közrejátszott. Egyrészt az utolsó két évben a madarak nagy része rendellenesen viselkedett: elhagyták fészküket, gyakran több tojó tojt egy fészekbe, illetve a parton szanaszét hagyták tojásaikat, a kikelt fiókákat még önállóvá válásuk előtt magukra hagyták. Ezenkívül 1990-ben nem választották külön a költőpárokat a költési időnyre, és az emiatt megnövekedett agresszivitás hátrányosan befolyásolta a költési eredményeket. Ráadásul ezekben az években Fülöpháza térségében patkányinvázió volt, a patkányok számos tojást elfogyasztottak a tenyésztőtelepen.

A madarak rendellenes viselkedésének, illetve a terméketlen tojások magas

és a korábbi vizsgálatok módszertani okokból kifolyólag túlbecsülték a növényi táplálék jelentőségét. Fény derült arra is, hogy a faj táplálkozásában fontos szerepe van az árvaszúnyoglárvának. Fülöpházán a békalencse szállítmányokkal időnként nagy mennyiségű és változatos, árvaszúnyogokat is tartalmazó állati táplálék került a madarak medencéibe. Ugyanakkor ennek utánpótlását nem sikerült rendszeresen biztosítani, így a récék étrendjéből gyakran hosszabb időszakokra hiányzott az állati táplálék. A telepet 1990-ben meglátogató állatorvos véleménye szerint az

élő állati táplálék hiánya közrejátszott a terméketlen tojások magas arányának kialakulásában, és a tojók fehérjetartalmának kimerülése vezethetett a fészek-hagyó magatartáshoz. Az angolai tenyésztőtelep szakembere szerint a récék számára megállapított étrend megfelelő volt, ugyanakkor ezt az étrendet nem mindig sikerült betartani, beszerzési nehézségek miatt többször változott a récék táplálása.

A kékcserű réce fogságban tartott állományja az 1968-ban befogott 3 párból származik, fennáll tehát a beltenyésztés veszélye. A tenyésztett madarakat nem jelölték meg, így nem kerülhetett sor a genetikai változatosság megőrzése érdekében kidolgozott módszerek alkalmazására.

A rendelkezésre álló feljegyzések hiányosságai miatt utólag igen nehéz állást foglalni az okokról. Bár a tenyésztés beindításakor biztosítottak látszott a megfelelő szakmai háttér, az angol szakemberekkel való kapcsolat később megszakadt, így a tenyésztés során jelentkező problémák okait nem sikerült kielégítően tisztázni.

KIENGEDÉSEK

Időpont	Tojó	Hím	Összesen	Helyszín
1986. VI. 7.	5	5	10	Péteri-tó, Pálmonostora
1987. V. 22.	7	6	13	Péteri-tó, Pálmonostora
1988. IV. 16.	17	12	29	Kondor-tó, Fülöpháza
Összesen	29	23	52	

Két helyszínen zajlottak a kékcserű réce-kiengedések (lásd a táblázatot); az utolsó, 1991-es telepítésről nem állnak rendelkezésre részletes adatok. Az első kiengedés után a madarak mintegy két hónapig maradtak a területen, utána

eltűntek; a második kibocsátás után röviddel szintén eltűntek a récék. A harmadik kien-gedés után a madarak egy része mintegy három hónapig helyben maradt.

Júliusban a szárazság miatt a Kondor-tó vízszintje igen alacsonyra csökkent, ekkor néhány réce valószínűleg barna rétihéják áldozatául esett: a megfigyelések szerint az alacsony vízszint miatt a récék nem tudtak a víz alá merülni a rétihéják támadásai elől. A kiszáradó tóból a megmaradt 7 madarat visszafogták. Ezek helyben maradásában az is közrejátszott, hogy a kiengedés előtt a tojók egy részének megcsönkítetták a szárnytollait. Egy hím és 2-3 tojó augusztus elejéig egy vadászat céljából mesterségesen elárastott területen, a szabad-szállási Kurjon-tavon mutatkozott.

A vadászati szezon kezdete (aug. 1.) után nem sokkal viszont eltűntek, mert

A kiszáradt Kondor-tóból visszafogott kékcőrű récék

Kiskacsák a tojóval a békalencsével borított vizen

a vadászat zavarta őket, de az is elképzelhető, hogy illegálisan lelőtték őket.

Úgy tűnik tehát, hogy a kitelepítési területek nem voltak alkalmasak a kékcőrű réce számára. A faj korábbi, Péteri-tavi költésére nincs szakirodalmi adat, ráadásul ez egy halastó, ahol az emberi tevékenység zavaró hatását sem lehet kizárni. A Kondor-tó pedig a kiengedés előtti években szárazon állt, így feltételezhető, hogy a frissen feltöltődött tóban

nem állt rendelkezésre elegendő táplálék a szakirodalom szerint az eutróf, igen produktív élőhelyeket kedvelő récék számára.

A visszatelepítés előtt nem végeztek részletes élőhely-alkalmassági vizsgálatokat, és az 1980-as évek elején a faj ökológiai igényeiről is viszonylag kevés információ állt még rendelkezésre. A kékcőrű réce életmódjának, környezeti igényeinek kutatása az 1990-es

években lendült fel, főként spanyol és angol szakemberek közreműködésével. Az újabb eredmények felhasználásával a most futó dél-olaszországi, mallorcai és korzikai visszatelepítési programokat már biztosabb tudományos háttérrel lehetett megtervezni. Így például az olasz visszatelepítés helyszínének kiválasztásakor alapos, 18 környezeti tényezőt figyelembe vevő élőhely-alkalmassági elemzést végeztek.

A mallorcai visszatelepítés tapasztalatai azt mutatják, hogy a visszatelepítés eredményesebb, ha a visszatelepítés területén a kiengedés előtt egy röpdében szoktatják új környezetükhöz a madarakat. A magyarországi visszatelepítéskor is felmerült e módszer alkalmazása, de nem volt rá pénz.

Mindezek rávilágítanak arra, hogy természetvédelmi programoknál igen fontos az alapos tervezési, előkészítési munka, és a megfelelő szakmai háttér folyamatos biztosítása a megvalósítási fázisban is igen lényeges.

Felhívás!

A Meteor Természetbarátok Turista Egyesületének Kékes csoportja 2003. november 30. és 2004. március 14. között rendezi meg immár hagyományos madáretető túráit. A túrákat hetente szombaton vagy vasárnap indítjuk. Az útvonal: Nagykovácsi – Vöröspocsolya – Ady-liget. Táv: 7 000 m, szint: 150 m. A túrákra jelentkezni ifj. Katona Gábornál a 06-20/210-84-71-es mobilon vagy a 1/277- 1932-es telefonon 20 óráig, illetve

Saramó Gyulánál a 06-20/598-60-73-as mobilon vagy a 1/3836-176-os telefonon 20 óráig lehet. A túrákra egyesületi hovatartozás nélkül szeretettel várunk mindenkit. Természetesen támogató cégek jelentkezését is várjuk a Meteor Természetbarátok Turista Egyesülete 1067 Budapest Eötvös u.25/a tel: 3323 -173-as címén és telefonszámán. A támogató cégeknek az egyesület havonta megjelenő tájékoztatójában biztosítunk hirdetési lehetőséget.

Ifj. Katona Gábor, Saramó Gyula, Meteor T.T.E., Kékes csoport

Az erdei szürkebegy tavaszi vonulása

Szépligeti Mátyás

Kilenc évvel ezelőtt – amikor még alig szokta meg vállam az iskolatáska súlyát – néztem fel először tágra nyílt szemekkel Sziva Ferenc botfai madarászra, aki elindított a madárbarátok útján. Hétfégenként a zalai erdőkben barangoltunk, de gyakran invitált barátom gólyafészek-építésre, tavasszal odúkat, télen etetőket barkácsoltunk. A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesületnek 5 éve vagyok a tagja. Az MME gyűrűző táboraiban minden évszakban megfordultam, így kerültem az elragadó Dötki-völgybe, az ottani madárvártára.

Ott figyeltem fel egy jellegtelen, verébszerű kis madárra, az erdei szürkebegyre. A félnék, visszahúzódó madarat kevesen ismerik, ezért röviden bemutatom. A legészakibb területek ki-

vonuló- és költőhely. A térség érdekesebb vonuló madárfajai a búbos cinege és a billegetőcankó. Feltűnő szépségű fészkelő faj a jégmadár és a búbosbanka.

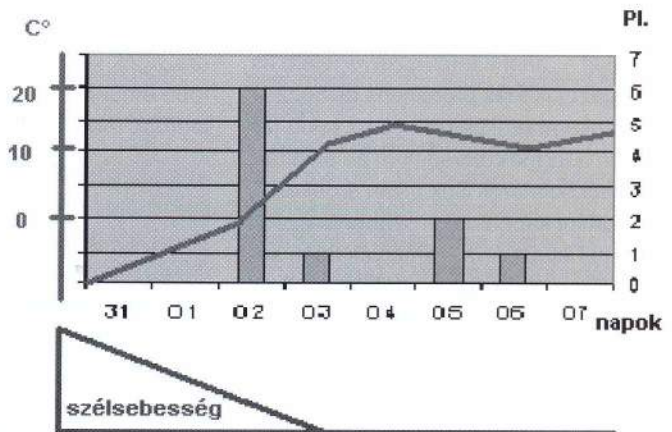
Visszatérek vizsgálatom alanyához, a szürkebegyhez, amelyről az adatgyűjtést távcsöves megfigyeléssel és függőnyhálóval való madárfogással végeztük. Már az első évben feltűnt a szürkebegyek napi fogáseredményének ingadozása. A fogási adatokat látva felmerült bennünk a kérdés, hogy mi okozza a nagy eltéréseket? Az évek során a helyszín és a hálólhelyek megegyeztek, emberi zavarás nem történt, végül felmerülő okként az időjárási tényezők maradtak. A vizsgált időszak elején a hőmérséklet fagypont alatt volt és erős szél fújt. Ezt követően gyorsan emelkedett a hőmérséklet 10°C fölé és megszűnt a szél. A fogási adatok és az időjárási tényezők ugyanazon vizsgált időszakban egymásra vetítve mutatják, hogy a hőmérséklet emelkedésével és a szél megszűnésével a napi fogási eredmény megnő, majd fokozatosan csökken. Mivel az időjárási viszonyok kedvezőek maradtak, a hét második felében egy újabb hullám mutatkozott. Összehasonlításképpen az előzőekhez hozzávettem a vörösberg és a

vételével szinte egész Európában előfordul. Magyarországon különböző korú erdei- és lucfenyvesekben, bükkösökben, partparti sűrű növényzetben, ártéri erdőkben fészkel. Ezüst csengésű strófái hasonlítanak az ökörszem magas hangokból álló énekére, de rövidebbek és lágyabbak annál. Az európai állomány északi része teljes egészében, a közép-európai részlegesen vonul, nyugaton pedig állandó. A magyarországi állomány egy része a Kárpát-medencében marad, más része a mediterráneumba vonul. Őszi vonulása szeptembertől október végéig tart. Enyhe időben sokuk áttelel. A tavaszi vonulás március végén, április elején zajlik a Dötki-völgyben is.

A Dötki-patak völgye tipikus eroziós, de szerkezeti vonalat követő meridionális észak-déli irányú völgy, mint a legtöbb Északkelet-Zalában. Meghatározó vízfolyása a 7 km hosszú Dötki-patak, amelyen jelenleg 5 mesterségesen duzzasztott horgásztó van. Ezekre a vizekre tavasszal ezrével érkeznek a különböző békafajok, elsősorban a barna varangyok. Ekkortájt gyakran találkoztam peterakáshoz készülődő nünükéssel és a tavaszi napsütésben szárnyaló citromlepkékkel. A völgy kijáratát Dötk község zárja le. Ezen a ponton szűnik meg az erdős vegetáció, és kezdődik a mezőgazdasági terület, így a falu széle a madárgyűrűzés ideális helye.

Ez a völgy a jó táplálkozási feltételek, vizes élőhelyek, lombos és tűlevelű erdők, valamint a domborzati viszonyokból adódó kedvező mikroklíma hatására sok madárfaj számára jó

Az időjárási tényezők változásának hatása az erdei szürkebegy fogási adataira

barátposzáta adatsorát, amelynek ciklusossága harmonizál az erdei szürkebegyével.

Az említett adottságokkal rendelkező Dötki-völgy az északi hazájukba vonuló madarak országútjára esik. Ezek a vándorok több hullámban érkeznek a melegfrontok hátán, s az északi hidegfrontok viszontagságait védett völgyekben vészlik át. Ezt a feltevést igazolják megfigyeléseim, melyeket 1995 és 2002 között végeztem.

Vizsgálatainkból arra következtetek, hogy a madarak, így az erdei szürkebegy vonulásában is döntő jelentőségű az időjárás. A légköri viszonyok, a frontok változásainak függvényében hullámzó a vonulásuk. Felmerül bennem a kérdés, hogy a tavalyi évben kezdődött nagymértékű emberi beavatkozás, mesterséges tavak létesítése, természeti szempontból indokolatlan erdőirtások nem szüntetik-e meg a szürkebegyvonulást a Dötki-patak völgyben?

Végül ezúton szeretnék köszönetet mondani Darázi Zsolt madarásznak, a dötki gyűrűző táborok vezetőjének és biológianőmnek, Pozsik Lajosnak áldozatos munkájáért.

Természetvédelem és vadászat

A Profil Kft. egy videokazettáját szeretném röviden bemutatni, mert a készítőik, de elsősorban a forgatókönyv írója, s a felvételek vezetője, Dr. Ignác Magdolna, olyan témát választottak, melynek körülményeire régóta vártam magára.

A kazetta címe "Természetvédelem és vadászat".

A kezdő képsorokban Dr. Rodics Katalin mutatja be azokat a nemzetközi egyezményeket, melyekhez Magyarország is csatlakozott és kihatással van a vadászatra, állatkereskedelemlre. Ezek után négy nemzeti parkot járhatunk végig – a Hortobágyi-, a Körös-Maros-, a Duna-Dráva- és a Duna-Ipoly Nemzeti Parkokat –, ahol a természetvédelem és a vadgazdálkodás prominens és hozzáértő szakemberei beszélnek az adott térségben a természetvédelem és a vadászat kapcsolatáról. Sok olyan érdekes információt kaphatunk – szebbnél-szebb képekkel illusztrálva – amelyek talán segítenek elosztatni azt a sokunkban rögzült téveszmét, hogy a természetvédelem és a vadászat kizárólag ellenségei lehetnek egymásnak. Kiderül a filmből, hogy számos területen bizony nagy az egymásrautaltság, s tisztességesen művelve, a törvényeket betartva a vadászat nem csak a pusztítást jelenti.

A film megvásárolható az MME-nél és a KvVM Zöld Boltjában a Fő utcában.

Nemzetközi Madármegfigyelő Napok

2003. október 4-5.

Ezt az eseményt az őszi madárvonuláshoz alkalmazkodva mindig október első hétvégén rendezzük meg, idén már 12. alkalommal. Az akció célja, hogy felhívja a figyelmet a madár- és a természetvédelem fontosságára, a természetvédelmi egyesületek tevékenységére.

Az akciót Magyarországon a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület szervezi.

Az ország minden megyéjében és Budapesten is várjuk az érdeklődőket. A helyszíneken – azok adottságaitól függően – a résztvevők előadásokat hallgathatnak a természetvédelemről, madárvédelemről, betekintést nyerhetnek a természetvédők munkájába, madármegfigyelő túrán vehetnek részt. Válaszolunk az érdeklődők kérdéseire, madárvédelmi, természetvédelmi kérdésekben felvilágosítást nyújtunk.

A rendezvény egyben verseny is az országok között. Hol vesz részt a legtöbb ember az eseményen, hol látják a legtöbb madarat?

Amennyiben valakinek nincs lehetősége az MME által szervezett programokhoz csatlakozni, akkor természetesen egyedül, családi vagy baráti körben is részt vehet a Madármegfigyelő Nap eseményein – akár a kertjében is. Ebben az esetben az alábbi adatokat kell beküldenie:

- a megfigyelés helyszíne,
- a résztvevők száma,
- a megfigyelt madarak összlétszáma,
- a három leggyakoribb madár neve és száma,
- ritka vagy érdekes madarak felbukkanása.

Október 4-én 16 és 19 óra között, október 5-én pedig 10 és 16 óra között lehet a megfigyelések eredményeit továbbítani.

Telefon: 1/275-6247, Fax: 1/275-6267
E-mail: mme@mme.hu, info@mme.hu

Tavaly Magyarország a helyszínek (172), a résztvevők (5190) és a megfigyelt madarak számát (360671) tekintve is a 2. helyen végzett!

Kitüntetések

Lapzártakor kaptuk a hírt, hogy tagtársaink, illetve egykori tagtársaink közül néhányan magas állami kitüntetésben részesültek. A Magyar Köztársasági Érdemrend Középkeresztje kitüntetést kapta Rakonczay Zoltán, aki jelenleg is egyesületünk Tiszteletbeli Elnöke. A Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztje kitüntetést kapta Dr. Aradi Csaba és Dr. Rékási József. A Magyar Köztársasági Arany Érdemkereszt kitüntetést kapta Fűri András. A Magyar Köztársasági Ezüst Érdemkereszt kitüntetést kapta Kalocsa Béla. Miniszteri Elismerő Oklevél kitüntetést kapott Czirák Zoltán, Forgách Balázs, Mogyorósi Sándor és Závoczky Szabolcs.

Szívből gratulálunk mindannyiuknak! a következő számunkban röviden bemutatjuk őket olvasóinknak.

MME Bolt

Az alábbiakban olyan könyveket szeretnénk a figyelmébe ajánlani, amelyeket nem az MME adott ki, de az MME is árul.

Tagjaink egyes kiadványokhoz olcsóbban hozzájuthatnak. A kedvezményes ár a teljes ár után *dőlt számjegyekkel* olvasható.

Schmidt Egon: Madárvédelem
a ház körül 1300 Ft 1100 Ft
Madárlexikon 380 Ft

Állatok a kertben 400 Ft
Vízvilág 400 Ft
A kék madár 400 Ft
Csodálatos madárvilág 450 Ft
Tollas albérlők 600 Ft
Tollas énekművészek 1300 Ft

A Magyar Könyvklub sorozatából:

Szárazföldi madarak 1750 Ft 1600 Ft
Vízimadarak 1750 Ft 1600 Ft
Élet és túlélés a természetben 1750 Ft 1600 Ft
A települések ökológiája 1750 Ft 1600 Ft

A vizek világa 1750 Ft 1600 Ft
Szántók és mezők világa 1750 Ft 1600 Ft
Az erdő 1750 Ft 1600 Ft

Postai szállítás esetén a küldeményt postaköltség terheli. A szállítás során keletkezett károkért nem vállalunk felelősséget!

Megrendelését levélben az MME, 1121 Budapest, Költő u. 21. címen, faxon az (1) 275-6267 számon, e-mailben az info@mme.hu címen intézheti.

Mit tehet a madárbarát?

Elkötelezett madárbarát vagyok. Azért ragadtam tollat, mert mint a "Madárbarát Kert" program résztvevője és mint MME-tag azt írtam az adatlapra, hogy minden lehetséges eszközzel irtom a szarkákat. Erre válaszként levelet kaptam Kókay Bence madárbarát társamtól, szó szerint idézem: "Szerintem a szarka testét is tollak borítják, tojással szaporodik, csőre van és mellső végtagjai szárnyá alakultak – tehát ő is MADÁR!"

Egyetértünk! Kérdésem az, hogy milyen életmódot folytató madár? Budapesten nagymértékben elszaporodott és kipusztítja minden madár fészket a környezetében. (utalok a "Szarka" című írásomra a lap hasábjain). Nem kívánom részletezni kártételét, de ennek kapcsán felmerült bennem a kérdés, amely tágabb kitekintésre ad lehetőséget. Felteszem a kérdéseket és a lap hasábjain várom rá az MME hivatalos válaszát.

Mit tehet a madárbarát...?

Ha a szarka a madárbarát kertjében rendszeresen kirabolja az ott költő madarak fészket?

Ha a szajkó lakott területen és az erdőben túlszaporodik és fészkekrablást folytat?

Ha a városban élő csóka rendszeresen fészket rabol?

Ha a dolmányos varjú elhordja a baromfiudvarból a kiscsirkét?

Ha az évek óta odúban költő cinege helyére beköltözik a házi veréb?

Ha a házi rozsdafarkú beköltözik a fészken ülő fecske fészkebe?

Ha a holló elfoglalja a kerecsensólyom fészket?

Ha sötét emberek leverik a fecske fészket, mondván, hogy piszkít?

Sorolhatnám a példákat napestig. Várom szíves válaszukat.

Siklósi László

Hogy mit tehet a madárbarát?

Siklósi László tagtársunk az MME hivatalos válaszát kérte tőlünk, ami magától értetődő. Az MME madárbarát. Legyen az szarka, dolmányos varjú, holló és más, esetleg károsnak hitt vagy annak kikiáltott madár, vagy nem madár. Ennek ellenére pontosan értem Siklósi úr problémáját, aki – ahogyan leveléből kiolvasom – aggódik a kertjében és a tágabb környezetében élő egyes madarakért, s különösen érthetőnek tartom felháborodását szarkaügyben. A kertjében végre fészket rak az oly régóta várt zöldike, s a szarka kirabolja a fészket.

Ezzel kapcsolatban most nem a Madártávlat főszerkesztőjeként, hanem madárbarát magánemberként szeretném papírra vetni véleményemet, de mint főszerkesztő szeretném kérni az Önök véleményét a leírtakkal kapcsolatban.

Nézzük a problémát egy kicsit más szemüvegen át. Az ember sajnos hajlamos arra, hogy úgy gondolja: ő majd rendet rak a természetben. Ez a legtöbbször nem építőmunkában ölt formát, hanem – ha kemény is a szó, de ideillőnek gondolom – a pusztításban. Mint olvasóink bizonyára tudják, sok éve a rákosi vipera megmentésén fáradozom, s ezt a megmentést ma már sajnos szó szerint kell érteni. A faj olyan nagy bajban van, hogy minden egyes egyed kivesése komoly veszteség. Volt alkalmam látni, amikor gólya, szalakóta vitte az oly féltett viperát, de eszembe sem jutott, hogy akár a gólyát vagy a szalakótát, a bíbicet, a búbos bankát – és sorolhatnám a vipera "pusztítóit" – leljem, vagy

urambocsá! állományát szabályozzam. Azon dolgozom, s dolgozik az állami természetvédelem, hogy a rákosi vipera állományokat – és ez a nehezebb feladat – oly mértékben megerősítsük, hogy ne okozzon gondot a predátorok által elfogyasztott mennyiség. Tudom, hogy ez is, mint minden példa egy kicsit sántít. Azt is tudom, hogy a ma embere számára elfogadott tény az állományszabályozás. De az állományszabályozás mindig rossz és további rosszak forrása és következménye. Nem céloim ebbe a témába mélyen belemenni, mert sok érv szól mellette és

ellene, de én, mint madárbarát és természetvédő nem szeretem ezt a szót, de különösen nem, amit mi emberek ezen a címen művelünk vagy vagyunk kénytelenek – a kényszer magunk szabtuk magunkra – művelni. A tűzokos kollégák számtalanszor szembesülnek azzal a ténnyel, hogy a dolmányos varjú feltöri a tűzoktóját, ha őrizetlenül találja. Ennek ellenére nem léptek fel olyan igénnyel, hogy adott területen irtsuk ki a dolmányos varjút, hanem arra törekednek, hogy a tűzok tojó zavartalanul kotothasson, s csökkentsék az emberi zavarást, amely miatt a tojó kénytelen – ha csak időlegesen is – otthagyni a fészket.

De térjünk vissza a szarkára, szajkóra, dolmányos varjúra. Bizony, ha tehetik, kirabolják a madárfészkeket, de az ember szerint e "rossz" tulajdonságuk mellett számos "jó" tulajdonságuk is van. Tetszetősek, okosak, éberek és szemfülesek, eltakarítanak minden hul-

ladékot és maradékot, ők az erdő, a mező őrjei, akik már messziről jelzik a veszélyt, a hívatlan látogatót. Háznál nevelve nagy kópékká, szinte családtaggá válnak. És hát igaza van Kókay Bencének, madarak, mi pedig madárvédők vagyunk.

Mindezek ellenére megértem mindazok mérgét, akik hosszú, fáradságos munkával a kertjükbe csalogatják a kedvenceket, s akkor jön a szarka és oda van az egész. De például elgondolkodtak-e azon, hogy vajon csak a szarka a hibás? Tudom, hajlamosak vagyunk néha-néha féltő gondoskodásból, vagy hogy a családnak megmutassuk büszkeségünket, széthúzni a bokrok ágait és ránézni a zöldike fészkeire. És talán nem is gondoljuk, hogy ez a ránézés peccsételte meg a fészkekben lapuló fiókák sorsát, mert a szemfüles szarka, szajkó, dolmányos varjú pont a mi nyomunkon találja meg az általunk féltett fészket.

Hogy a csóka fészket rabol? Ez is a dolga. De nem örül-e a fülünk, amikor az Üllői úti fák koronája hangos a csókák csacsogásától?

Ami a cinege kontra házi veréb és rozsdafarkú kontra fecske ügyét illeti, esetükben például tehet valamit a madárbarát. Nevezetesen több fészkelésre alkalmas helyet alakít ki kertjében, több odút rak a fákra, házszegletekbe, hogy a madarak ne kényszerüljenek egymást kilakoltatni. Persze ez ennek ellenére előfordulhat, de hát ezt a bízunk a természetre, bízunk őrjük, s ne akarjunk mindenáron "rendet teremteni". Emlékszem egy esetre, mikor a Pilisben

"Sokat akar a szarka"

cinégéket fényképeztem. Egy fakopáncs szállt rá a széncinege odújára, majd hirtelen beugrott, és amikor kijött, a csőrében ott kapálózott egy cinegefióka. Le kellett volna löni a harkályt? Az erdőben a pelék rendre kirámolják az odúlakó madarak fészkeiket. Szabályoznunk kellene a pelék létszámát?

A kerecsensólymot nem kell féltetni, ma már a hazai állomány erős – hála a következetes védelmi munkának – és a sólymok megmutatták, hogy meg tudnak küzdeni a hollóval a mi közbeavatkozásunk nélkül is. *(Egyébként volt idő, nem is oly régen, amikor komolyan aggódnunk kellett hollóinkért.)*

Ami pedig a sötét embereket illeti, itt bizony van még tennivalónk. De vajon hogyan szólhatunk rá valakire, hogy ne verje le a fecskéfészket, mikor mi előtte löttük pofon légpuskával a szarkát? Ugyanis mi nem állományszabályozók, csirkefarmtulajdonosok, ne adj isten vadgazdálkodók, hanem madárbarátok vagyunk. És ahogyan Kóczy Bence írta; "Szerintem a szarka testét is tollak borítják, tojással szaporodik, csőre van és mellső végtagjai szárnyá alakultak – tehát ő is MADÁR!"

Péchy Tamás

Még most is csodálkozom, ha visszagondolok arra, amit láttam. 2003. április 29-én a Dinnyési Fertő alatt lévő Elza major mellett, a sekély vízi tó partján arra lettem figyelmes, hogy a nádas szélén valami rendkívüli csatározás folyik. Egy szárcsa igyekezett elzavarni egy szarkát. Pillanatokon belül világos lett előttem, hogy miért volt olyan elszánt a szárcsa. A szarka könnyed, szökdelő mozdulatokkal tért ki jobbra vagy balra a szárcsa dühös támadásai elől, majd egyszer csak csőrében tartva felszállt egy természetes, nem éppen "újszülött" szárcsafiókával. Még most sem igazán tudom, hogy történhetett, hogy mindezt lefényképeztem, illetve le tudtam fényképezni, mert ledermedtem a döbbenettől.

Ismert volt előttem, hogy a szarka ragadozó, fészekrabló, dögevő, azaz minden-évő "hajlama", de arra – őszintén szólva – nem számítottam, hogy egy a szarka méretéhez képest egy eléggé természetes madárfiókát elragadjon és elrepüljön a vergődő, tehát élő áldozatával. Hirtelen minden haragom a szarka ellen irányult, mert őszintén szólva sajnáltam a szerencsétlen, kicsi, kiszolgáltatott fiókat. Nagy megkönnyebülésre a víz felett elejtette a vergődő kicsit, aki nagy csobbanással ért "földet", azaz vizet. Mire igazán észhez tértem a látottaktól – mert ez egy pillanat alatt történt – már nem láttam a fiókat.

Ismert mondas, hogy "sokat akar a szarka, de nem bírja a farka". Volt alkalmam megfigyelni, hogy a ragadozó madaraknak kitett húscafatokot a szarka mind egy szálig elhordta és elrejtette.

Véleményem szerint – ha jól látom – a szarka kártétele azért olyan nagy, mert nemcsak azért rabol és öl, hogy éhségét csillapítsa, hanem – és nem akarom emberi tulajdonságokkal felruházni – kedvtelésből és megszokásból is. Tehát akkor is gyűjt, ha nem is éhes. Csak hogy ne unatkozzon.

Nem vitaindító iratnak szántam ezt a cikket, csak egyszerűen szeretném megosztani másokkal megfigyelésemet. Ettől függetlenül szívesen olvasom mások véleményét.

Hollósi Zoltán Email: hollosz@freemail.hu

Kedves MME, Tamás Ágnes!

Nagyon-nagyon köszönöm a bátorítást az MMM munkához! Életem 78 tavasza közül ez volt a legszebb, tele csodálatos élménnyel. Amikor megkaptam az MMM feladatot térképpel és a fajfelismerési lappal, egy kicsit megijedtem. Három óra alatt kerékpároztam körül a megfigyelési területemet. Eddig még a vállalt feladatot mindig elvégeztem, de most ez nem fog sikerülni. Vejtem vigasztalt meg, mondván, hogy a főnöke, Péntes László nagy madarász, lehet, hogy tanácsol valamit. Kikerestem a telefonszámát és reménykedve, félve felhívtam Péntes Lászlót.

Nem tudom, hogy minden madarász ilyen segítőkész, önfeláldozó és toleráns-e, de László csodálatos ember! A megfigyelési pontok kijelölésének reggelén magával hozta távcsöveit – olyat is, amit le lehet állítani, és aztán gyönyörködhet az ember. Láthattam a vörösbegyét, a napszínű citromsármányt, a diszkrét csilpcsalpfüzikét és még több erdőlakót.

Volt egy felejthetetlen élményem. Kb. két méterrel előttünk bogarászott egy búbosbanka. Őt is most láttam először. És akkor fellibbent a magasba! Mint egy mesebeli madár! Fején koronával! Levegőt sem kaptam. Nem tudom leírni, mit éreztem. Ha visszaidézem, néha azt hiszem, hogy csak álmodtam.

Az első számlálás április 20-án volt. Alig-alig ismertem fel egy-egy madárhangot. László mondta mindig, hogy melyik madarat halljuk, mi a jellemző, mire kell figyelni. Elkieseredtem. Ez a fiatal ember feláldozza idejét egy vénasszony kedvéért, én meg hiába hallgattam a kazettákat otthon, semmit nem

tudok. Csak kolonc vagyok László nyakán. Végül megnyugtattott, mindenhol az erdőt járná és szívesen segít.

A második számlálás május 31-én volt. 4 óra 45 perckor volt az indulás. Amikor kiszálltunk a kocsiból, éppen kelt a nap. Szépen látszott a napfogyatkozás. Plusz élmény. Szélmentes időben, simán zajlott – segítséggel a madárszámlálás. Szép volt. De ami utána következett! László elvitt egy gyurgyalag fészkelőhelyre. Azt látni kell, nem lehet leírni! Valami pompázatos madár a gyurgyalag! Csodálatosan színes a ruhája, a szeme piros. László beállította a távcsövet, egy ágon három, majd négy madár. Minden oldalról megmutatják milyen imádni-való szépségek. Látni lehetett az összetartozás érzését rajtuk.

Még láthattam partifecskest, volt ott kis lilik. Megjelent a kedves búbosbankám is. Másnap a spektrumon a Kiskunsági Nemzeti Parkról nézek egy filmet: ott a gyurgyalag!

Pünkösöd előtti szombaton a Boldogasszonypusztai tavakhoz mentünk. Ez egy egészen külön világ. Az első kép: a kecses gólyatölcs. A szárcsát is most ismerhetem meg, vonul fiókáival. A bütykös hattyú is négy kicsinyével úszik. Új élmény a búbos vöcsök. Gyermekkorom óta most látok újra szürke gémet, nagy kócsagot. Távcsövön nézhettem nádi sármányt, sárga billegetőt, nádirigót.

Még azt mondják, az idős kornak nincs szépsége! Nem lehet öröme. Akkor ez mi volt? Most már történhet bármi, amíg élek van mit visszaidéznem, ami öreg koromat megszipíti.

Köszönöm a természetnek, madárbarátoknak!

Markhot Imréné

Az állatok nászának küsszótára

Dr. Kiss J. Botond

"– S hogyan történhetik ez meg? – kérdezé a jó lélek, fél arcát kitüntetve abból a főkötőtől, amely eddig csaknem egészen fogva tartá.

– Akképpen, hogy kegyelmed a szokott szállítmányosai által hozatna ide magának...eleven scaláriákat és nautilusokat, amelyeket legkönnyebben lehet elevenen elfogni a pázrás ideje alatt...

– Tartsa kegyelmed nyelvét kapcányon, s gondolja meg, hogy szemérmes özvegy előtt elmélkedik!

– Igazság. Tehát 'a törvényes egybekezelés' idején..."

Jókai Egy hirhedett kalandor a XVII. századból című bájosan pikareszk regényéből idéztünk, abból a részből, amikor a történet hőse kioktatja a csigakereskedő holland özvegycet, miként lehet mesterségesen előidézni igazi természeti ritkaságot, fordított irányban feltekeredő csigaházat. De mindezt megtudhatjuk a könyvből is, csak épp a fenti helyesbítésre szeretnénk föl hívni az Olvasó figyelmét.

Írott és elektronikus sajtónk dúskál a

rülnek, esetleg már csak a kisgazdák, erdész-vadászemberek ismerik. Egyesek különböző vidékeknek megfelelő, kimondottan zamatos tájszavak, más részüket a szaknyelv is átvette. A magyar nyelvben, amely egy ősi vadászó, állattenyésztő nép gazdag szóárnyalatokkal bír, kifejező nyelve, a gyűjtőnevek mellett sajátos elnevezések vannak a különféle állatfajok csoportulásaira. Most megpróbálunk egy csokor nyit összeszedni, hogyan nevezzük a különböző nemű állatokat, korcsoportjait és párosodásukat. Kezdjük talán a háziállatokra vonatkozó szavakkal, s amennyiben ilyen ismeretes, a vadon élő fajok megfelelőivel.

A ló mint gyűjtőnév, magába foglalja magát a fajt. De pontosan fogalmazva a hímnemű állatot *csődör*nek nevezzük, a kasztráltat a *paripa*, *herélt* névvel illetjük, míg a nőtény a *kanca*. Ivarzása a *sárlás*. A hágtás eredményeképpen jön a világra a *csikó*. Hasonló neveket visel valamennyi lófélé, beleértve a szamar- és a zebrafajokat is. Érdekes módon a tevehéféknél (ide tartozik az egy- és a

kétpúpú teve, valamint a dél-amerikai szelíd- és vad lámafélék) ugyancsak csődörrel, illetve kancáról beszélünk.

A fentebb említett bölénynek – akár csak a házi szarvasmarhának vagy a bivalynak is – *bikája*, illetve *tehene* van, kicsinye a *borjú*, az ivaréretlen fiatal a *tinó*, az ivartalanított hímnemű a sokat emlegetett *ökör*, míg a nőivarú az első

Ózgidá

Péchy Tamás felvétele

folymatást követő borjazásig az *előhasi ünő* vagy *üsző* nevet viseli.

A szarvas esetében hasonlóképpen gazdag szakszótárt használhatunk. Itt is van bika és tehén, de ezek – a csapatban kialakuló rangsor miatt – a *fő-* vagy *csapatbika*, *mellék-*, illetve *kísérőbika*, *vezértehén*, előhasi ünő elnevezést kaphatnak. A szarvasbögés (dámvadnál *barcogás*) idején a főbika *beborítja* a *rigyető* teheneket. Ivadékuk szintén borjú.

Az őznek már bakja, illetve sutája, ünője van, a szaporulat a *gida* vagy *gidó*, a Székelységben néhol *özolló*. Párosodásuk valóban üzekedés, mert a bak ugyancsak megkergeti a sutát, amíg megáll, hagyja magát, s *fölveszi* a bakot.

A juhféféknél – s a nálunk élő vadfajok közül a betelepített muflonnál is – a hím neve *kos*, néhol a román nyelvből átvett *berbécs*. Nőténye a *juh*, sokfelé jerke, a párosodás elfogadott neve az *üzekedés*, vidékenként *bergés*, míg szaporulatuk a *bárány*, ami lehet kos-, illetve *berbécs-* vagy *jerkebárány*, egyéves koruk után első szaporításig néhol a szintén a románból magyarosított *killány*. Az ivartalanított kos *ürü* néven ismeretes, húsát különösen a muzulmán vallásúak értékelik.

A kecskéknél, zergéknek szintén bakjuk és nőténykecskéjük van, a hímivarra néhol a románból átvett *cáp* is használatos. Üzekedésüket szintén *bergésnek* is nevezik.

A disznófélék hímje a *kan*, a nőténye a már őstörténelmi hangzású *emse* vagy *eme*, néhol *gölye*. Párosodásuk a

Rókakölyök

szexjelenetekben, leírásokban, de az állatokkal kapcsolatban a tévábemondó például már hím, illetve nőténybőlényről, párosodásukról, a megszülető fiókáról vagy disznócsordáról, szarvasnyájrról beszél. Pedig ezeknek a kategóriáknak, jelenségeknek szépen szóló, pontos árnyalatokban gazdag elnevezéseik is vannak, amelyek lassan feledésbe me-

Matyikó Tibor grafikája

búgás vagy görgés, amelyre visszatérnek a kondába a *kivert* vagy *remetekanok* is. A bebúgott eme a fiallás, illetve *malacozás* után már *koca*. Az ivadék a *malac*, *malacka*, amely lehet *eme* vagy *kani*. A kasztrált kan neve *ártány*. A felnövekedett malac két éves koráig *süldő*, a bebúgott süldő szintén előhasi.

Hasonlóképpen kanjuk van a kutyaféléknek, általában a ragadozók nagy részének. A kutyák, farkasok, sakálók, róka-fajok nőivarja a meg nem érdemelten rossz hangzású *szuka* nevet viseli, egyéb ragadozóknál inkább a kevésbé pontosított nőstény nevet használjuk. Párosodásuk a *koslatás*.

A nyulak hímje is kan, de lehet *baknyúl* is, annál is inkább, mert a párosodását is sokfelé *bakzásnak* hívják-írják. Ez általában a mezei nyúlra illik, míg az üregi nyúl esetében inkább a fura *pepecselés* kifejezés használatos. Utódjuk a *kisnyúl*, *fiányúl*, *nyúlfiók*, *kölyöknyúl*, amely – ha megéri – *süldővé* serdül, akár a malacka.

A menyétfélék (görények, nyestek, vidra, nyérc) nászáról beszélve a *pacsmagolás* szó honosodott meg. A szintén menyétféle, de inkább kutyakülséjű borzhoz már inkább a "*koslat*" kifejezés illik. A medvéknél hím- vagy *kanmedvérről* beszélünk, a leellett nőstény az

Mezei nyúl

Matyikó Tibor grafikája

anyamedve, párosodásuk, bakzásuk eredménye a népszerű boc.

A macskaféléknél *kandúrról* (helytelenül bakmacskáról) és nőstényről beszélünk. Szintén *pacsmagolnak*. Ivadékuk a *kismacska*, *cica*, macskakölyök.

Szaknyelvünk már kevésbé árnyalt a házi- és a vadszárnyasok esetében.

A tyúkfélék *kakasa megbúbolja*, *megbóbítálja*, *megtapodja*, *megkokasolja* a *tyúkot*, vagy a fiatal, még nem kotolt jércét. A *csibéket* a *kotló*, illetve *kotlós* vezetgeti. Eleink kasztrált kakasa, a *kappan*, manapság már alig ismeretes. Szintén kakasa van a pulykának, néhol

kanpulyka, *pulykakokas*. Ez már valóban alaposan megtapodja a tyúkot, nem csak felületesen kokasol, mint a házikakas.

A vadon élő tyúkféléknél, elsősorban a siket- és nyírfajdnál már valamivel részletesebb a vadászok szótára. Az előbbi általában *nagykakasnak*, a Kárpát-kanyarban *vadpávanak* hívják, az utóbbi a *kiskakas*, párosodásuk a szertartásos *dürgés* kereteiben zajlik le. A tyúkfélék fiataljait a *csibe* gyűjtőnévvel illetjük.

A ludak-, récék hímivarú példánya a *gúnár*, illetve *gácsér*, amely kevésbé fantáziadús hangzással *gúnározza*, *gácsérozza* meg a tojót. Kicsinyeik a *kisliba*, *pipe*, illetve *kisruca*, *kisréce*. A vadmadarak nagy részénél csak az ivarokat (hím, tojót) különböztetjük meg, párzásuk eredményeként jelennek meg fészekhagyóknál (pl. fűrj, szárcsa) a *csibék*, fészeklakóknál (pl. verebek, varjúfélék) a *madárfiak*, *madárfiókák*.

A fentiekben korántsem merítettük ki a tárgykört, listánkból bizonyára még számos jól hangzó, eredeti szakkifejezés és zamatos, kevésbé ismert tájszó maradhatott ki. Mindazonáltal szeretnénk hinni, hogy Olvasóink számára ebben a formában is legalább gondolatébresztő lehet összeállításunk.

Madáretető

Cinkék, cinegék, feketerigók, megosztom veletek e fél cipőt, megosztom az én olyan-amilyen éneken-szerzett kenyerem.

Csettegess, rigóm, járd a kerteket, jöjjetek, csókák, varjak, verebek: vendégül látok minden itt maradt, velünk teledő madarat.

Terítve már patyolat abroszom, kenyeremet elétek morzsolom. Nem várok érte, nem kell félnetek, ordas téiben ujjongó éneket.

Ha majd tavasz lesz, és én hallgatok, akkor zendüljön a ti hangotok, hírrel hirdetve, hogy az emberek télen se voltak embertelének.

Kányádi Sándor

Még nincs itt az ideje a madarak etetésének (ráér november végétől, december elejétől), de az etetőket már érdemes elkészíteni.

Az etetők formája, anyaga nagyon változatos lehet. Íme néhány ötlet kedvcsinálónak:

Beküldte: Tóth József

Beküldte: Skorutyák János

Csipogó

Őszi tippek

Nyár végén, őszi elején keress olyan helyeket, ahol fekete bodza érik! A vonuló poszták kedvelik ezt a táplálékot.

Szeptember végén, október elején, esős időszak után keress fel olyan helyeket, ahol a tócsákban sokáig megmarad a víz, és más vízfelület nincs a közelben! A legtöbb ilyen tócsa dűlőutakon, elhanyagolt, kátyús aszfaltutakon alakul ki. Amennyiben az ilyen utat bokorsáv kíséri, ahol boggyótermő bokrokat is találni, a hely igazi madárparadicsom a vonuló énekeseknek.

Aratás után a gabonatóblák szélén kerítések, bokrok tetején sok madarat lehet látni, amelyek rovarokra vadásznak. Amennyiben nem húzódik ott kerítés vagy kevés a bokor, egy ilyen gabonatóbla szélén szúrj kb. 1,5 méteres karókat a földbe a leshelyedül választott bokortól 3-4 méterre. Biztos lehetsz benne, hogy néhány madár megtelepszik majd rajtuk.

Ősz végétől tavaszig néhány érdekes átvonuló faj felbukkanhat a be nem fagyott tavak, víztározók vizén is.

Figyeld a vonuló madarak távozásának idejét, jegyezd a naplódba, hogy mikor észlelted ősszel utoljára a vonuló fajokat!

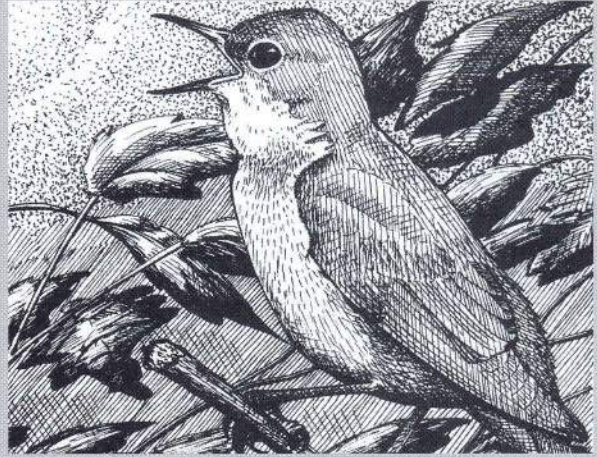
REJTVÉNY

Melyik madár megy el a leghamarabb?

A vonulás ideje szerint tedd sorrendbe az alább felsorolt madarakat (tehát melyik indul el a leghamarabb, melyik a legkésőbb)! A felsorolt fajok között van egy kakukktojás is, ami állandó madár. Melyik az?

énekes rigó, fülemüle, uhu, nyári lúd, mezei pacsirta

A megoldásokat október 10-ig küldd el a címünkre: Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület 1121 Budapest, Költő u. 21.

Fülemüle

RSPB grafika

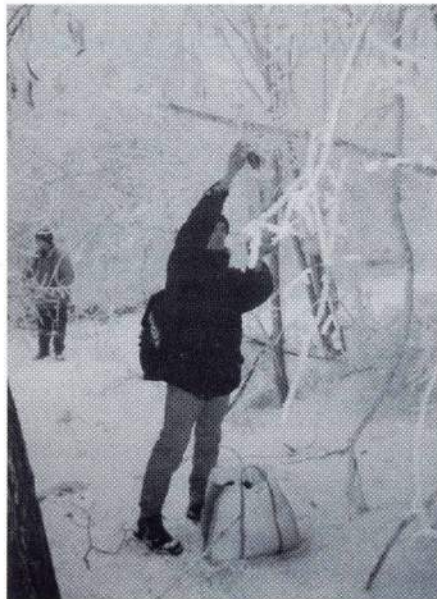
Madáretető túrák 2002-2003

A Meteor Természetbarátok Turista Egyesületének Kékes csoportja 2002. december elsején negyedik alkalommal indította útjára immár hagyományos madáretető túráit. A túrákat hetente mindig ugyanarra az útvonalra szerveztük: Nagykovácsi – Vöröspocsolya – Ady-liget. Táv: 7 km, szint: 150 m. Ezen az útvonalon 10 madáretetőt helyeztünk ki a fák vastagabb ágaira, majd a túrák során napraforgómaggal töltöttük fel őket. Tapasztalataink szerint a madarak a napraforgót kedvelik a legjobban. A túrákat 2003. március 9-én fejeztük be. Eddig az időpontig 56-an vettek részt rajtuk, ebből 32-en Meteor TTE-tagok, és 24 vendéget is köszönthetünk útjainkon. A résztvevők természetesen megkapták a lehetőséget arra, hogy ha hoztak magukkal eleséget, akkor etetőinkben elhelyezték. Ezt a jövőben is biztosítani fogjuk.

Szeretnénk köszönetet mondani az anyagi támogatásért és a szervezésben nyújtott segítségért az alábbi szervezeteknek: Meteor Természetbarátok Turista

Egyesületének, a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesületnek, a Magyar Televízió Hol-Mi? című műsorának, a Magyar Rádió Oxigén és Kék bolygó című műsorainak, illetve a Zöld Pont című műsornak.

Végül szeretnénk kérni mindazokat, akik céljainkkal azonosulnak, és lehetőségük van túráink támogatására, hogy segítsenek azzal, hogy hirdetésüket elhelyezik Havi Tájékoztatónkban. E célból várjuk jelentkezésüket a Bp., VI. ker. Eötvös utca

25/a. III. emeleti irodában személyesen, vagy a 332-3173-as telefonon szerdánként 17 és 19 óra között.

**Saramó Gyula, Meteor T.T.E.,
Kékes csoport**

A madarak és az emberek kapcsolata már az emberi történelem kezdetén is nyilvánvaló volt. Számos legenda, mítosz fűződött a madarakhoz, és a művészetekben napjainkban is gyakoriak a madarábrázolások.

A madarak felé irányuló általános érdeklődés természetesen a tudósokat sem hagyta hidegen. Már az ókorban is figyelték az égi szárnyasok szokásait. Némelyik leírásnak – bár igen érdekes – kevés köze van a valósághoz.

Arisztotelész szerint a költöző darvak nemcsak pontosan betartják a V alakot, hanem röpközben mindegyik madár fejét – pihentetés céljából – előtte lévő társa hátára fekteti. Ettől az élen repülő vezérdaru előbb-utóbb elfárad, ezért felváltja őt a következő.

Egy 1211-ben készült könyvből arról értesülünk, hogy míg az állatok világszerte ivaros szaporodás útján, vagy pedig rothadt anyagokból (?) jönnek létre, a Kent-grófságban fekvő favershami apátság területén fákon is teremnek. A fák termése mihelyt kifejlődik, a vízbe pottyant, s közepes nagyságú, lúdféle úszómadarakká alakul át.

A XII. században szinte általánossá vált a nézet, hogy a vízimadarak lényegében haltermészetűek. Így elérték, hogy bőjt idején is lehessen madárhúst enni.

Az évszázadok során természetesen a megfigyelések is pontosabbá váltak, egyre több tudós kezdett foglalkozni a madarak életének tanulmányozásával. Hazánkban olyan jelentős személyiségek és nagy tudású emberek foglalkoztak a madarak életének kutatásával, mint Petényi János Salamon, Herman Ottó, Csörgény Titusz. A Madártávlat későbbi számaiban róluk is olvashatsz majd.

A programban résztvevőktől azt kértük, hogy egy év elteltével készítsenek összefoglalót munkájukról. Az alábbi írás egy Békés község határában lévő, helyvédeltséget élvező, ember által alig bolygatott területet mutat be.

Vizes élőhelyű, ártéri erdőtársulás a vizsgált erdő, amely körülbelül 40-50 éves. A legidősebb fa egy fehér nyár, amely 50 esztendőes lehet.

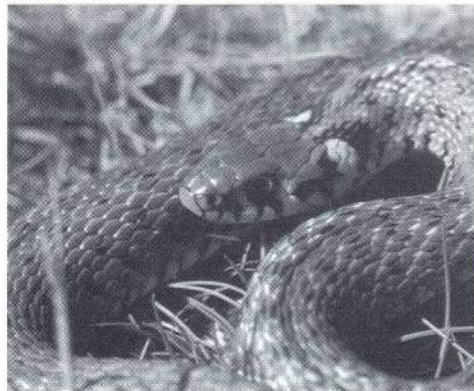
Ebben az erdőrészben az élővilág igen változatos. Kisebb-nagyobb természetes tavak, tócsák alakultak ki. Változatos a faösszetétel. A leggyakoribb a fehér nyár, közepesen gyakoriak a fűzfák és a közönséges akác. Ritka a magas kőrös és a jegenyenyár, bár ez utóbbi terjeszkedőfélben van.

A fehér nyár nagyon hasznos, ugyanis természetesen odvasodik, így jó néhány élőlénynek ad otthont, elsősorban az odúlakóknak. Az odúknak köszönhetően a denevérállományunkkal jócskán "dicsekedhetünk". Ez az erdőrész néhány fokozottan védett élőlénynek is nyújt táplálkozó- vagy éppen pihenőhelyet. Többször láttuk a vidra jellegzetes lábnyomát az iszapban. Viszonylag gyakori a bakcsó, a gyöngybagoly azonban csak ritka téli vendég. A tavi denevér gyakorinak mondható. Az általunk vizsgált erdőben petézőhelyek is vannak a békák számára. Szerencsére ezek a kisebb-nagyobb méretű tócsák, tavak állandó vízborítást biztosítanak a petéknek. Nem veszélyezteteti őket semmilyen emberi tényező, csak természetes ellenségeik vannak. Többek között előfordul a vöröshasú unka, a barna ásóbéka, illetve a zöld- és a barna varangy.

A hüllők közül csak a vízisikló gyakori, de találkozhatunk erdei siklóval vagy fűrgé gyíkkal is.

Ízeltlábúakban is gazdag a terület.

Sajnos az egész erdőt nem lehet természetközeli erdőnek nevezni, ugyanis sok fafajt (szilva, dió) ültettek ide. Szerencsére azért az erdőnek a nagy részét még lehet természetes erdőnek nevezni.

Vízisikló

Péchy Tamás felvétele

Zavartalanul fejlődhetnek a fák, az élőlények zavartalanul élhetnek. Egyaránt vannak fiatal és idős fák, tavasszal megjelennek az újulatok.

Veszélyeztető tényezőnek csak a lakosság szemetelését nevezhetjük, de komoly "zavarásra" nagyon ritkán van példa. Reméljük, hogy nagyon sokáig élvezhetjük a "madárdalost" erdőt!

Pap Zsolt és Durkó Lajos

Szerkesztőbizottság:

Drexler Szilárd,
Lovási Péter,
Marik Pál,
Schmidt Egon
Vándor Barbara

Előkészítés: In-Depth Bt.

Szerkesztő: Bányai Lászlóné

Felelős kiadó: Horváth Zsolt
Kéziratokat nem őrünk meg
és nem küldünk vissza.
Nyomás: LKL Color Kft.

Megfejtés

A Madártávlat július-augusztusi számában feladott rejtvény helyes megoldása a következő: 1-c daru, 2-a fácán, 3-d harkály, 4-e réce, 5-b fekete rigó

A sorsolás nyertesei: Füstös Zsuzsanna, Csurgó,
Nagy Anna, Törökszentmiklós, Némethy Máté, Igrici

Gratulálunk!

Képek a "Pannonhalmi barangolás" című íráshoz.

A felvételeket Várhelyi Tivadar készítette.

szarvasbogár

pipacs

gyapjaslepke

barna varangy

énekés kabóca

széleslábú szitakötő

Mozaikok a Jókai-kertből

